

УДК 342.5
УКПП
№ державної реєстрації 0118U003575
Інв. №

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
(СумДУ)
40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2
тел. (0542) 334108, факс (0542) 334049

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи
д-р фіз.-мат. наук, професор
_____ А.М. Черноус

ЗВІТ

**ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ
СИСТЕМА КРИТЕРІЇВ ЗОВНІШНЬОГО МОНІТОРИНГУ
ДІЯЛЬНОСТІ ЄДИНОГО ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ У СФЕРІ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ДЕРЖАВИ**

(проміжний)

Керівник НДР
д-р юрид. наук, проф.

А.М. Куліш

2019

Рукопис закінчено 23 «грудня» 2019 р.
Результати роботи розглянуті науковою радою СумДУ протокол
від 26 грудня 2019 № 6

СПИСОК АВТОРІВ

Керівник НДР – д-р. юрид. наук, директор ННІ права	_____	А. М. Куліш (висновок, розділ 5)
	23.12.2019	
Відповідальний виконавець д-р. юрид. наук, доцент кафедри АГПФЕБ ННІ права,	_____	О. М. Рєзнік (розділ 1, 6)
	23.12.2019	
Виконавці: канд. пол. наук, с.н.с ППСТ ІФСК,	_____	А. М. Костенко (розділ 2)
	23.12.2019	
канд. пол. наук, с.н.с ППСТ ІФСК,	_____	Н. Д. Світайло (розділ 2)
	23.12.2019	
м.н.с, аспірант ННІ права	_____	Н. С. Андрійченко (розділ 3,6)
	23.12.2019	
лаборант, аспірант ННІ права	_____	А. В. Стеблянко (вступ, розділ 4)
	23.12.2019	
лаборант, аспірант ННІ права	_____	А. І. Малус (розділ 4)
	23.12.2019	
Виконавець за цив.-прав. договором, Студент ННІ права	_____	Є.А. Полянська (розділ 1)
	23.12.2019	
Виконавець за цив.-прав. договором, студент ННІ права	_____	Ю.В Номировська (розділ 6)
	23.12.2019	
Виконавець за цив.-прав. договором, студент ННІ права	_____	А. О. Берцюх (розділ 1)
	23.12.2019	
Виконавець за цив.-прав. договором, студент ННІ права	_____	А. В. Бенько (розділ 2)
	23.12.2019	
Виконавець за цив.-прав. договором, студент ННІ права	_____	Ю.М. Рагуліна (розділ 1)
	23.12.2019	

РЕФЕРАТ

Звіт про НДР: 59 с., табл. 1, рис. 7, 68 джерел.

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА, ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ, ФІНАНСОВА ПОЛІЦІЯ, ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА, КРИТЕРІЇ ЗОВНІШНЬОГО МОНІТОРИНГУ

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у сфері оцінювання результатів діяльності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави.

Мета роботи полягає в розробці системи критеріїв оцінювання діяльності єдиного правоохоронного органу України, який забезпечуватиме фінансову та економічну безпеку держави на основі аналізу теоретико-методологічних підходів, нормативних актів та результатів соціологічних досліджень.

Методи дослідження. Для досягнення мети було застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання. Основними спеціально-правовими методами дослідження стали: логіко-семантичний, системно-структурний, статистичний, порівняльно-правовий, формально-логічний. Зокрема, за допомогою логіко-семантичного методу з'ясовано зміст загальнотеоретичних засад оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України. Порівняльно-правовий метод загалом дозволив узагальнити досвід оцінювання діяльності правоохоронних органів у зарубіжних державах. Формально-догматичний аналіз уможливив виявлення недоліків і колізій у чинному національному законодавстві щодо оцінювання діяльності правоохоронних органів України як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави. А за допомогою формально-логічного методу зроблено висновки щодо можливості запровадження досвіду зарубіжних держав у сфері оцінювання діяльності правоохоронних органів в Україні. Застосовувався також метод статистичного аналізу для висвітлення даних про сучасний стан діяльності правоохоронних органів України як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони впровадженні у навчальний процес Сумського державного університету, що підтверджується актом впровадження від 20.12.2019 року; наукові результати проекту використовуються безпосередньо при вивченні таких дисциплін як «Судові та правоохоронні органи», «Адміністративне право України».

ЗМІСТ

Перелік скорочень, умовних позначок одиниць і термінів	5
Вступ.....	6
1 Створення Бюро фінансових розслідувань як складової механізму захисту національної економіки	7
2 Оцінювання діяльності правоохоронних органів України як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави	12
3 Удосконалення механізму оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України	21
4 Зміст взаємодії правоохоронних органів з фінансовими установами щодо протидії легалізації злочинних доходів як критерію оцінювання ефективності їх діяльності.....	31
5 Професіоналізм та корупційні правопорушення як індикатори ефективності діяльності правоохоронних органів, що забезпечують фінансово-економічну безпеку України.....	38
6 Участь громадян у підвищенні ефективності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України	45
Висновки.....	53
Перелік джерел посилання	55

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ, УМОВНИХ ПОЗНАК ОДИНИЦЬ І ТЕРМІНІВ

БФР – Бюро фінансових розслідувань

ДФС України – Державна фіскальна служба України

ГПУ – Генеральна прокуратура України

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

САП – Спеціалізована антикорупційна прокуратура

СБУ – Служба безпеки України

ВСТУП

Захист фінансово-економічних інтересів особи, суспільства та держави національним законодавством покладено на правоохоронні органи України. Відповідно від того наскільки ефективно останні виконують покладені на них обов'язки залежить рівень фінансово-економічної безпеки держави.

Загалом визначення ефективності діяльності правоохоронних органів є складним процесом, який включає в себе оцінку безлічі факторів діяльності та висвітлення шляхів подолання неефективних аспектів. Разом з тим якщо оцінка діяльності правоохоронних органів взагалі не буде проводитися або навпаки проводитиметься не в повній мірі чи неправильно, то фактично неможливо буде визначити реальний стан виконання останніми завдань у сфері протидії та боротьби з фінансово-економічними правопорушеннями, виявити недоліки у їх діяльності, прогалини у національному законодавстві, які можуть бути однією із причин їх появи. Більше того в умовах реформування правоохоронних органів в Україні, а також створення єдиного правоохоронного органу щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки України оцінювання ефективності їх діяльності має стати одним із важливих інструментів їх організації та діяльності.

Таким чином дослідження питання оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки в Україні, вивчення зарубіжного досвіду, визначення можливості удосконалення українського законодавства щодо оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів на основі зарубіжного досвіду є актуальними.

Мета дослідження полягає в розробці системи критеріїв оцінювання діяльності єдиного правоохоронного органу України, який забезпечуватиме фінансову та економічну безпеку держави на основі аналізу теоретико-методологічних підходів, нормативних актів та результатів соціологічних досліджень.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони можуть бути застосовані у науково-дослідній, правозастосовчій та законотворчій діяльності, а також навчальному процесі. Зокрема, вони вже використовуються при вивченні дисциплін «Судові та правоохоронні органи», «Адміністративне право України» в Сумському державному університеті, що підтверджується актом впровадження від 20.12.2019 року.

1 СТВОРЕННЯ БЮРО ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ ЯК СКЛАДОВОЇ МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Євроінтеграція є триваючим процесом на території України. Влада крок за кроком намагається наблизити розвиток нашої держави до європейського рівня, впроваджуючи закордонний досвід та напрацьовуючи свій власний. Без сумніву кожна сфера є важливою для розвитку держави, проте однією з найважливіших є економічна сфера. Бо держава повинна мати високий економічний рівень, щоб забезпечити достатній рівень життя свого населення, розвиток держави в цілому, бути конкурентоспроможною на міжнародній арені тощо. Проаналізувавши сучасний стан нашої держави, ми можемо зробити висновок, що вона не має високий економічний рівень, і це спричинено рядом чинників. Серед яких: тіньова економіка, порушення податкового законодавства, порушення правил конкуренції, монополізація, кіберзлочинність, злочини у банківській сфері, шахрайство, рейдерство тощо. На жаль, цей перелік не перестає поповнюватися новими видами злочинів проти національної економіки. Держава всебічно намагається протидіяти злочинам у фінансовій сфері, проте рівень економічної злочинності залишається на достатньому рівні. Насамперед, в Україні це зумовлено недостатньою кількістю правоохоронних органів, що протидіють злочинам у фінансовій сфері, відсутністю чіткого розмежування їх повноважень, невідосконаленістю правового регулювання та не виконанням поставлених завдань. Тому створення єдиного правоохоронного органу для боротьби з економічними злочинами є кроком до розбудови сильної, незалежної країни, та пріоритетною вимогою Міжнародного Валютного Фонду, яка була включена до Меморандумів про економічну та фінансову політику за 2017 та 2018 роки. Такий орган повинен бути дієвим та ефективним.

Наразі в Верховній Раді України був прийнятий за основу проект закону «Про Бюро фінансових розслідувань». І у випадку затвердження цього закону, в Україні буде створено новий орган, дослідження якого є доцільним.

Створення єдиного правоохоронного органу для протидії злочинам у фінансовій сфері є кропіткою роботою, яку влада України намагається здійснити протягом останніх декількох років. У 2013 році був створений законопроект «Про Службу фінансових розслідувань України», а у 2014 році була розроблена концепція формування Служби фінансових розслідувань, проте реального створення не відбулось. У 2016 році було розроблено законопроект «Про фінансову поліцію», а у 2018 році було зареєстровано законопроект «Про Національне бюро фінансової безпеки України». Однак усі ці законопроекти не були прийняті через певні недоліки, серед

головніших – не усунення дублювання повноважень з іншими правоохоронними органами.

У 2019 році зареєстровано законопроект «Про Бюро фінансових розслідувань», який прийнятий за основу. Законопроект розроблений за результатами проведених робочих засідань по опрацюванню проекту Закону реєстр. № 1208 за участю народних депутатів України, представників EUAM - Консультативної місії ЄС, U.S. Embassy in Kyiv - Посольства США в Україні, IMF - Міжнародного валютного фонду, EEAS-KYIV - Представництва Європейського Союзу в Україні, US Treasury Office of Technical Assistance - Казначейства США Офісу технічної допомоги в Україні, Council of Europe Office in Ukraine – Офісу ради Європи, представників Міністерства фінансів України, Державної податкової служби України, Державної служби фінансового моніторингу України, інших органів державної влади, громадських організацій, бізнесу [1].

Слід звернути увагу на участь іноземних елементів у розробленні законопроекту. З одного боку, це є перевагою. Бо міжнародний досвід у боротьбі зі злочинами проти національної економіки є більш-менш позитивним, і залучення таких осіб дає змогу перейняти цей досвід. Серед держав Європейського Союзу один із найбільш ефективних правоохоронних органів щодо захисту фінансово-економічних інтересів держави функціонує в Італії. Так, організаційна та функціональна модель Фінансової гвардії Італії свідчить про те, що вона займає важливе місце в системі органів виконавчої влади та системі правоохоронних органів Італії [2, с. 365]. Також спеціалізовані правоохоронні органи є в Румунії, Македонії, Австрії, Хорватії, Грузії, Латвії тощо.

Але, з іншого, так, наприклад, місією Посольства США в Україні визначається просування інтересів Сполучених Штатів, а також служити і захищати громадян США в Україні [3]. А Міжнародний валютний фонд визначається як спеціальне агентство Організації Об'єднаних Націй (ООН), засноване 29-ма державами, з метою регулювання валютно-кредитних відносин країн-членів і надання їм допомоги при дефіциті платіжного балансу шляхом надання коротко- і середньострокових кредитів в іноземній валюті [4]. Яким саме чином вони причетні до створення державного органу в Україні, чи вони враховували особливості нашої держави, чи мають взагалі уявлення про функціонування українських державних органів, ці питання залишаються відкритими.

У законопроекті «Про Бюро фінансових розслідувань» БФР визначається як центральний орган виконавчої влади, що утворюється Кабінетом Міністрів України та здійснює діяльність з метою запобігання, попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до його підслідності [5].

На наш погляд, є доцільним визначити цей орган також як правоохоронний. Звертаючи до офіційного сайту Верховної Ради України, термін правоохоронний орган визначається як органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, митні органи, органи охорони державного кордону, органи державної податкової служби, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції; органи державної влади, на які Конституцією і законами України покладено здійснення правоохоронних функцій [6].

Проаналізувавши законопроект, можна зробити висновок, що метою діяльності БФР як раз й є здійснення правозастосовної та правоохоронної функції. Але законодавець чомусь визначає по іншому. І взагалі зобов'язання Кабінету Міністрів України створити такий орган повністю не відповідає чинному законодавству України, бо повноваження органів влади є чітко визначені законодавством і здійснювати будь-які інші вони не мають права.

Загалом метою створення Бюро фінансових розслідувань є розділення сервісної та правоохоронної функцій податкової служби, ліквідація податкової міліції, оптимізація структури та чисельності органів, які ведуть боротьбу зі злочинами у сфері фінансів, усунення дублювання їх функцій [7]. Досягнення визначеної мети буде мати позитивні наслідки на стані держави в цілому. Проте є не зрозумілим механізм ліквідації податкової міліції. Цим законопроектом передбачено внесення змін до низки нормативних актів, у тому числі виключення розділу «Податкова міліція» з Податкового кодексу України. Проте таке виключення повинно відбутися з дня набрання чинності законом (день, наступний за днем його опублікування), ймовірніше за все, що Бюро фінансових розслідувань ще не буде функціонувати повноцінно, проте податкова міліція вже буде ліквідована, отже протидію з фінансовими злочинами взагалі ніхто не буде здійснювати в цей період.

Слід відмітити передбачені законопроектом основні повноваження Міністра фінансів України (далі – Міністр) у відносинах з Бюро фінансових розслідувань, на наш погляд, вони є занадто широкими. Виходить, що БФР знаходиться у підпорядкуванні та залежності від Міністра, бо Міністр, наприклад, подає на розгляд Кабінету Міністрів України проекти законів з питань діяльності БФР, також визначає порядок обміну інформацією між Міністерством, БФР та іншими центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра; приймає рішення про проведення незалежного оцінювання (аудиту) ефективності діяльності БФР. Хоча, наприклад, Національне антикорупційне бюро створюється Президентом України, проте

він не має таких повноважень щодо нього, Бюро лише є підзвітним Президенту України.

БФР як орган який буде протидіяти фінансовим злочинам наділений широким колом повноважень. Це є доцільним, бо такий орган повинен працювати ефективно та незалежно від усталеної бюрократичної системи. Проте законодавцям, надаючи Бюро фінансових розслідувань такі повноваження, не слід забувати про основоположні права та свободи особи. Так законопроектом передбачено право Бюро фінансових розслідувань на отримання персональних даних фізичних осіб, що наявні у розпорядженні державних органів, інших суб'єктів, а також тієї, що міститься у державних реєстрах, проте механізм отримання такої інформації не врегульований, тобто в майбутньому це може призвести до порушення основоположного права особи щодо конфіденційності інформації, що закріплено не тільки на конституційному рівні в Україні, а й на міжнародному.

Будь-яке втручання працівників Бюро фінансових розслідувань у приватне життя осіб повинно бути законним, в межах національних та міжнародних норм. Європейський суд з прав людини неодноразово у своїх рішеннях наголошував на тому, що втручання у права людини повинні відповідати трьом критеріям: має бути передбачене законом; необхідне для досягнення законних цілей; пропорційне. Отже, неодмінно треба врахувати зазначені критерії у законопроекті та майбутньому функціонування БФР.

Не є чітко регламентована й відповідальність працівників Бюро фінансових розслідувань. Останніми нормами законопроекту визначається, що вони несуть відповідальність згідно із законом, що це може бути дисциплінарна, адміністративна та кримінальна відповідальність. Хоча у попередніх нормах законопроекту закріплений принцип персональної відповідальності кожного працівника, проте не визначені межі такої відповідальності, механізм притягнення та наслідки притягнення для працівника. Відповідальність працівника є важливим чинником функціонування будь-якого органу, як сам працівник, керівництво, так і будь-яка особа повинна знати і розуміти межі такої відповідальності і механізм притягнення.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновки, що створення єдиного органу для протидії злочинам в фінансовій сфері є необхідним для України. Такий орган повинен бути незалежним, ефективним та дієвим, щоб забезпечити правопорядок у фінансовій сфері та економічну безпеку України в цілому.

Водночас законопроект «Про Бюро фінансових розслідувань», що зареєстрований під № 1208-2 у Верховній Раді України та прийнятий за основу, є зовсім недосконалим. Серед недоліків слід виділити такі як:

1) не визнання Бюро фінансових розслідувань правоохоронним органом; відсутність деталізації періоду з моменту ліквідації податкової міліція до створення Бюро фінансових розслідувань;

2) значна кількість повноважень Міністра щодо Бюро фінансових розслідувань;

3) відсутність механізму реалізації права Бюро фінансових розслідувань на доступ до інформації тощо.

На жаль, на сьогодні цей перелік не є вичерпним. Але ми сподіваємося, що влада приділить достатньо уваги цьому питанню й усуне всі недоліки до прийняття закону, не даючи можливості неправомірним діянням, і це буде не лише зміна назви органу чи переведення повноважень с одного органу на інший, а створення дійсно нового владного органу.

2 ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО- ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

У 2019 році Центром соціально-гуманітарних аспектів регіональних досліджень Сумського державного університету було проведено соціологічне дослідження «Оцінювання діяльності правоохоронних органів України як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави» серед експертів в сфері фінансової системи України. Дослідженням було охоплено три групи експертів: з правоохоронного сектору, з громадського сектору та з наукової сфери.

Форма дослідження – опитування експертів за допомогою напівзакритої анкети, розробленої співробітниками Центру соціально-гуманітарних аспектів регіональних досліджень СумДУ спеціально для даного дослідження. Враховуючи особливості діяльності респондентів, географію дослідження та характер анкети, було застосовано опитування електронною поштою. Це дало змогу одночасно опитати респондентів у всіх кластерах, виключити можливість впливу інтерв'юера на відповіді респондентів. Електронний формат анкети забезпечував можливість експертам самостійно обирати зручний час для заповнення анкети, а значить, і можливість отримати більш розгорнуті відповіді. Загалом дослідженням за допомогою електронної розсилки було охоплено 81 експерта.

Дослідження проводилося у два етапи. На першому етапі були розроблені програма та інструментарій, сформовано базу експертів та вибірку. На другому етапі проведено польові роботи (збір інформації, вибракування анкет), комп'ютерна обробка, аналіз та узагальнення відповідей на відкриті питання, сформовані таблиці і підготовлено звіт. Обробка анкет велася співробітниками Центру соціально-гуманітарних аспектів регіональних досліджень за допомогою програми «ОСА» (закриті питання). Інформація з відкритих питань оброблялась в ручному режимі.

В ході дослідження планувалося отримати від експертів відповіді на основоположні питання, що стосувалися:

1. Оцінки якості роботи наступних правоохоронних органів: Національної поліції, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України, Національного антикорупційного бюро України, підрозділів податкової міліції ДФС України;

2. Визначення критеріїв (індикаторів) роботи правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави;

3. Визначення механізмів контролю правоохоронних органів з боку громади;

4. Оцінки стану боротьби з корупцією серед працівників органів Національної поліції, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України, Національного антикорупційного бюро України, підрозділів податкової міліції ДФС України;

5. Ранжування джерел інформації про результати діяльності правоохоронних органів.

Перший блок питань анкети стосувався оцінки якості роботи правоохоронних органів. Загалом опитані експерти схиляються до позитивних оцінок. На запитання **«Оцініть, будь ласка, якість роботи Національної поліції?»** кожен другий експерт (53,66%) зазначив позицію «скоріше добре», тоді як позицію «скоріше незадовільно» відзначило 41,46% (Діаграма 1).

Аналіз розподілу відповідей експертів за сферами діяльності дозволяє зробити висновок про більш позитивну оцінку роботи Національної поліції науковцями, тоді як опитані представники громадського сектору частіше висловлюють негативні оцінки. Заслуговує на увагу те, що саме експерти з правоохоронного сектору мали найбільші труднощі з оцінкою, бо були єдиними, хто зазначав позицію «важко відповісти». При цьому жоден з експертів не оцінив роботу Національної поліції «дуже добре».

Оцінки експертами роботи Спеціалізованої антикорупційної прокуратури виявились більш критичними. Так, на запитання **«Оцініть, будь ласка, якість роботи Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП)»** кожен другий експерт (51,22%) зазначив позицію «скоріше незадовільно», тоді як позицію «абсолютно незадовільно» відзначило вже аж 21,95%. Загалом опитані дали лише 7,32% помірно позитивних оцінок «скоріше добре».

Аналіз розподілу відповідей експертів за сферами діяльності дозволяє зробити висновок, що саме працівники правоохоронної сфери позитивно оцінюють роботу САП, тоді як експерти з громадського сектору схиляються до незадовільних оцінок. Більше того, саме експерти з цього сектору були єдиними, хто зазначив, що взагалі не знають про роботу Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Експерти зі сфери освіти і науки також дають негативну оцінку, причому 66,67% оцінили роботу САП абсолютно незадовільно.

Відповіді експертів на запитання анкети **«Оцініть, будь ласка, якість роботи СБУ?»** свідчать про досить позитивну загальну оцінку роботи Служби безпеки України. Так, позицію «скоріше добре» відзначило 48,78% опитаних і ще 2,44% оцінили роботу СБУ «дуже добре», тоді як позицію «скоріше незадовільно» відзначило 41,46% опитаних.

Аналіз розподілу відповідей експертів за сферами діяльності показує, що саме освітяни та науковці більшою мірою позитивно оцінюють роботу СБУ, тоді як половина опитаних представників правоохоронного сектору висловили негативні оцінки. Цікаво, що труднощі з оцінкою діяльності СБУ мали лише експерти з громадського сектору.

Оцінки експертами роботи Генеральної прокуратури України виявились досить критичними. На запитання **«Оцініть, будь ласка, якість роботи ГПУ?»** лише 14,63% респонденти відзначили позицію «скоріше добре», тоді як позицію «скоріше незадовільно» - 41,46%. І ще 31,71 опитаних експертів оцінили роботу ГПУ як абсолютно незадовільну.

Аналіз розподілу відповідей експертів за сферами діяльності показує, що правоохоронці та громадські активісти значно частіше позитивно оцінюють роботу ГПУ (по 50% відповідно висловили оцінку «скоріше добре»), тоді як науковці частіше схиляються до негативних оцінок – 64,71% тих, хто висловив скоріше незадовільну оцінку складають саме науковці.

В оцінках діяльності цього органу дві третини опитаних експертів схиляються до негативних оцінок. Так, на запитання анкети **«Оцініть, будь ласка, якість роботи НАБУ?»** позицію «скоріше незадовільно» відзначило аж 46,34%, і ще 17% висловили абсолютно незадовільну оцінку. При цьому 26,83% респондентів зазначили позицію «скоріше добре» і ще 4,88% - «дуже добре». Аналіз розподілу відповідей експертів за сферами діяльності дозволяє зробити висновок, щодо більш критичних оцінок з боку представників освіти та науки. Саме вони складають 85% тих, хто оцінює роботу НАБУ абсолютно негативно. При цьому представники громадського сектору та правоохоронних органів більш позитивно оцінюють роботу НАБУ.

З оцінкою роботи підрозділів податкової міліції ДФС України експерти мали найбільше труднощів. Так, біля 30% експертів взагалі не змогли сформулювати оцінку, зазначивши варіант «важко відповісти». З тих, хто визначився з відповіддю на запитання анкети **«Оцініть, будь ласка, якість роботи податкової поліції ДФС?»**, 21,95% зазначили позицію «скоріше добре» і ще 4,88% - «дуже добре», тоді як позицію «скоріше незадовільно» відзначили 31,71% і «абсолютно незадовільно» - 9,76% (Діаграма 6).

Аналіз розподілу відповідей експертів за сферами діяльності показує, що правоохоронці частіше позитивно оцінюють роботу податкової поліції ДФС – саме вони складають 100% тих, хто висловив оцінку «дуже добре». А от експерти з громадського сектора частіше схиляються до негативних оцінок. Більше того, вони складають 100% тих, хто взагалі не чув про податкову поліцію ДФС. (Таблиця 6).

Підсумовуючи, зазначимо досить суттєві розходження в оцінках експертами якості роботи окремих правоохоронних органів. Як бачимо, найбільш позитивно (при певних розходженнях позицій окремих груп експертів) оцінена робота Національної поліції та СБУ, а найнижче – робота ГПУ та САП.

Другий блок питань анкети був орієнтований на вивчення точки зору експертів стосовно можливості та значимості використання різноманітних даних та джерел для оцінки роботи правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави.

На запитання: **«Якою мірою Ви згодні з тим, що для оцінки роботи правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави мають використовуватися результати опитування населення щодо оцінки діяльності органу?»** 39,02% опитаних експертів обрали позицію «скоріше згодні», а 36,59% - згодні із можливістю використовувати зазначені дані

На запитання: **«Якою мірою Ви згодні з тим, що для оцінки роботи правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави мають використовуватися результати опитування працівників правоохоронного органу щодо рівня роботи керівництва та працівників органу, у якому вони працюють»** чітку та помірковану згоду висловлюють більше 63% опитаних. Так, повністю згодні 36,59% і ще 26,83% - скоріше згодні, тоді як 21,95% - скоріше не згодні та 9,76% - не згодні (Діаграма 8).

В оцінках доцільності використання для оцінки роботи правоохоронних органів статистичних даних опитані демонструють майже однастайність. Так, відповідаючи на запитання: **«Якою мірою Ви згодні з тим, що для оцінки роботи правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави мають використовуватися статистичні дані щодо результатів роботи за основними сферами діяльності?»**, позицію «згодні» зазначили аж 68,29% і ще 26,83 – «скоріше згодні». Аналіз розподілу відповідей експертів за сферами діяльності показує, що представники різних секторів з різною впевненістю підтримують використання зазначеного критерію – наприклад, представники сектору освіти та науки значно частіше фіксують більш обережну позицію «скоріше згоден».

На запитання: **«Якою мірою Ви згодні з тим, що для оцінки роботи правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави мають використовуватися кількість зареєстрованих фінансово-економічних злочинів?»** згодні 46,34% і скоріше згодні ще 24,39% опитаних. Аналіз розподілу відповідей експертів за сферами діяльності показує, що представники правоохоронного сектору

більшою мірою не згодні брати до уваги зазначений критерій. А от представники сектору освіти та науки значно частіше фіксують більш обережні позицію «скоріше згоден» та «скоріше не згоден», що свідчить про певні сумніви в оцінках, які - на відміну від представників громадського сектору - не зафіксовані у позиції «важко відповісти».

Досить високо опитані експерти оцінюють можливість та значимість використання для оцінки роботи правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави такого критерію як сума відшкодованих державі збитків, завданих фінансово-економічними злочинами. Так, на запитання: **«Якою мірою Ви згодні з тим, що для оцінки роботи правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави мають використовуватися сума відшкодованих державі збитків, завданих фінансово-економічними злочинами?»** аж 68,29% зазначили позицію «згоден» і ще 19,51% - «скоріше згоден». Аналіз розподілу відповідей експертів за сферами діяльності дозволяє зробити висновок щодо того, що представники правоохоронного сектору насторожено сприймають такий критерій оцінки діяльності - вони складають абсолютну більшість тих, хто скоріше або ж зовсім не згодні брати до уваги зазначений критерій. Найвище ж оцінюють значимість цього критерію опитані експерти зі сфери освіти та науки.

Підсумовуючи результати опитування експертів по блоку питань, що стосувався можливості та значимості використання різноманітних даних та джерел для оцінки роботи правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави, наведемо зведену діаграму, що відображає ранжування значимості окремих показників. У цій діаграмі для більшої наглядності наведена сума позицій «згоден» та «скоріше згоден» як показник узагальненого позитивного сприйняття.

Таким чином, можемо зазначити, що серед найбільш важливих джерел та критеріїв при формуванні оцінки роботи правоохоронних органів експерти вбачають статистичні дані щодо результатів роботи за основними сферами діяльності та суму відшкодованих державі збитків, завданих фінансово-економічними злочинами.

Зазначені результати відповідей на формалізовані питання підкріплюються доповненим списком на основі сформульованих експертами власних критеріїв. Вони наведені нижче як результати відповіді на відкрите питання: **«Зазначте, будь ласка, за яким основним критерієм повинна здійснюватися оцінка роботи правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави?»** При цьому респонденти запропонували власний список критеріїв і близькість та повторюваність позицій цього списку корелює з вищезазначеними критеріями. А особливістю оцінок, яка витікає з наведеного відкритого

списку є акцент на соціальні показники та чинники – довіру, безпеку, користь для держави, профілактику тощо.

Досить показовими можна вважати відповіді експертів на запитання: **«Яким чином, на Вашу думку, громада повинна контролювати правоохоронні органи?»** Отримані результати свідчать про суттєво більшу підтримку експертами двох позицій: 34,15% вважають, що правоохоронні органи повинні регулярно звітувати про свою діяльність перед громадою, а 23,17% вважають, що уповноважені представники громадських організацій повинні мати можливість моніторингу діяльності правоохоронних органів.

Результати аналізу розподілу відповідей за сферами діяльності експертів свідчать про певні розходження позиціях. Так, опитані експерти зі сфери науки/освіти значно частіше вважають доцільним здійснювати оцінку діяльності правоохоронних органів з урахуванням результатів періодичних опитувань населення (77,78%). Ця ж частина експертів частіше схиляється і до такого механізму контролю з боку громади як участь представників громадських організацій у розслідуваннях скарг на дії працівників правоохоронних органів (58,33%). А от експерти з громадського сектору частіше фіксували позицію «громадськість повинна брати участь у призначеннях на певні посади в правоохоронних органах».

Наступний блок питань стосувався оцінки експертами стану боротьби з корупцією серед працівників правоохоронних органів.

Отримані результати свідчать про високий рівень незадоволеності станом боротьби з корупцією серед працівників Національної поліції. Так, 63,41% опитаних скоріше не задоволені боротьбою з корупцією у Національній поліції України. Не надто позитивно оцінюють опитані експерти і стан боротьби з корупцією серед працівників Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП). Більше того, оцінки діяльності працівників цієї структури є більш критичними - 48,78% опитаних скоріше не задоволені боротьбою з корупцією у САП і ще 17,07% - абсолютно не задоволені.

Стан боротьби з корупцією серед працівників СБУ опитані експерти оцінюють більш позитивно. Так, стан боротьби з корупцією у СБУ «дуже добре» оцінили 2,44% і ще 29,27% - «скоріше добре». Водночас стан боротьби з корупцією серед працівників Генеральної прокуратури України опитані експерти оцінюють більш критично. Позитивну оцінку «скоріше добре» висловили лише 12,2% опитаних експертів. При цьому по відношенню до антикорупційних кроків серед працівників ГПУ зазначимо найвищі показники абсолютно незадовільних оцінок: 36,59% - «абсолютно не задоволені» і ще 39,02% опитаних експертів «скоріше не задоволені» боротьбою з корупцією у ГПУ.

У порівнянні з іншими структурами досить позитивними можна вважати оцінки експертами стану боротьби з корупцією серед працівників Національного антикорупційного бюро України (НАБУ). Так, 46,34% опитаних скоріше не задоволені боротьбою з корупцією у НАБУ і 12,2% - абсолютно незадоволені. Тоді як 29,27% експертів оцінюють стан боротьби з корупцією у НАБУ як «скоріше добре» і ще 2,44% - «дуже добре».

Оцінки експертами стану боротьби з корупцією серед працівників податкової міліції ДФС можна вважати досить стриманими і не надто позитивними. Так, лише трохи більше 12% опитаних дали позитивну оцінку (2,44% - «дуже добре» і 9,76% - «скоріше добре»). Тоді як 46,9% опитаних скоріше не задоволені боротьбою з корупцією серед працівників податкової міліції ДФС та ще 19,51% - абсолютно незадоволені.

Таким чином, найбільш позитивно експерти оцінюють роботу у цьому напрямку працівників СБУ та НАБУ, оскільки більше третини опитаних висловили позитивні оцінки, включаючи навіть позиції «дуже добре». А от робота підрозділів податкової міліції ДФС та Генеральної прокуратури отримала суттєво менше позитивних оцінок.

Окремий блок питань анкети стосувався оцінки експертами шляхів інформування громадськості, колег, науково-освітньої спільноти про результати діяльності правоохоронних органів.

На запитання **«З яких джерел ви найчастіше отримуєте інформацію про результати діяльності правоохоронних органів»** 48,48% експертів зазначають відкриті ресурси - з інформаційно-телекомунікаційні мережі Інтернету. Ще 33,33% опитаних експертів отримують інформацію про результати діяльності правоохоронних органів із ЗМІ (статті в газетах, сюжети на телебаченні, радіомовлення). І лише 15,15% опитаних експертів послуговуються інформацією з Офіційних веб-сайтів правоохоронних органів [8].

Таким чином, спираючись на результати аналізу отриманої інформації та зроблені узагальнення по окремих питаннях, можемо зробити загальні висновки по проведеному дослідженню, структура яких відповідає сформульованим на початку завданням.

1. Оцінки експертами якості роботи зазначених в анкеті правоохоронних органів: Національної поліції, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України, Національного антикорупційного бюро України, підрозділів податкової міліції ДФС України загалом є досить критичними і не надто високими. При цьому найбільш позитивно (при певних розходженнях позицій окремих груп експертів) оцінена робота Національної

поліції та Служби безпеки України, а найнижче – Генеральної прокуратури та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

2. Опитування дозволило визначити критерії роботи правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави, що можуть бути використані в якості механізмів контролю з боку громади за діяльністю правоохоронних органів. Серед найбільш важливих джерел та критеріїв при формуванні оцінки роботи правоохоронних органів експерти вбачають статистичні дані щодо результатів роботи за основними сферами діяльності та суму відшкодованих державі збитків, завданих фінансово-економічними злочинами.

Зазначені результати відповідей на формалізовані питання підкріплюються і сформульованими експертами власними критеріями. Запропоновані експертами в ході відповідей на відкриті питання критерії, корелюють з зазначеними в анкеті критеріями. А особливістю оцінок є акцент на соціальні показники та чинники – довіру, безпеку, користь для держави, профілактику тощо. При цьому жоден з експертів не заперечує значимості опитувань, поширення інформації та громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів.

3. Оцінки експертами стану боротьби з корупцією серед працівників Національної поліції, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України, Національного антикорупційного бюро України, підрозділів податкової міліції ДФС України є досить критичними. При цьому Національна поліція і НАБУ отримали найменше абсолютно незадовільних оцінок, тоді як Генеральна прокуратура – найбільше. Найбільш позитивно експерти оцінюють роботу у цьому напрямку боротьби з корупцією серед працівників СБУ та НАБУ, оскільки більше третини опитаних висловили позитивні оцінки, включаючи навіть позиції «дуже добре». А от робота підрозділів податкової міліції ДФС та Генеральної прокуратури, відповідно, отримала суттєво менше позитивних оцінок.

Досить показовими є результати дослідження, сформульовані на основі узагальнення позицій експертів стосовно доцільності та прийнятних механізмів контролю правоохоронних органів з боку громади. Отримані результати свідчать про суттєво більшу підтримку експертами необхідності регулярного звітування правоохоронних органів про свою діяльність перед громадою та доцільності моніторингу діяльності правоохоронних органів з боку уповноважених представників громадських організацій.

Результати дослідження показують загалом досить високий рівень поінформованості експертів та відсутність проблем з доступом до інформації. Водночас аналіз дозволяє провести своєрідне ранжування джерел інформації про результати діяльності правоохоронних органів: біля половини опитаних

черпають інформацію з відкритих ресурсів мережі Інтернет, і суттєво менша частина опитаних експертів отримують інформацію про результати діяльності правоохоронних органів із ЗМІ (статті в газетах, сюжети на телебаченні, радіомовлення) та послуговуються інформацією з офіційних веб-сайтів правоохоронних органів (це джерело використовується частіше самими представниками цих органів).

3 УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Зростання рівня фінансово-економічної злочинності в державі ставить перед вищими органами влади питання вже не просто формального реформування правоохоронних органів, які забезпечують фінансово-економічну безпеку України, а удосконалення механізму оцінювання ефективності їх діяльності з подальшим прийняттям відповідних управлінських рішень за результатами такої оцінки. Оскільки досить часто правоохоронний орган функціонує неефективно через неналежну організаційну структуру, нестачу ресурсів, слабку взаємодію з іншими правоохоронними органами, у тому числі зарубіжних держав, органами влади, місцевого самоврядування, пересічними громадянами. Зважаючи на це саме процес оцінювання має забезпечити узагальнення, обробку достовірної інформації про діяльність правоохоронних органів, які захищають фінансово-економічні інтереси держави від протиправних посягань та формулювання відповідного висновку про його ефективність чи неефективність. Оскільки протидія та боротьба з фінансово-економічною злочинністю є одним із нагальних питань, то актуальність дослідження присвяченого удосконаленню механізму оцінювання ефективності правоохоронних органів, які здійснюють таку діяльність не викликає сумнівів.

Разом з тим аналіз останніх публікацій та досліджень свідчить про відсутність комплексних досліджень присвячених механізму оцінювання ефективності правоохоронних органів як загалом так і тих, які є суб'єктами забезпечення фінансово-економічної безпеки України. Тим не менш окремі аспекти механізму правового регулювання суспільних відносин вивчали Л. Р. Біла, С. В. Бобровник, С. В. Ківалов, Ю. В. Кривицький, О. М. Куракін, Ю. С. Шемшученко, у свою чергу на оцінювання ефективності правоохоронних органів звертали увагу А. М. Куліш, А. Г. Нікуліна, І. М. Паньонко, О. М. Резнік, А. П. Тітаренко та інші.

На сьогодні на законодавчому рівні та у науковій доктрині відсутнє визначення поняття «механізм оцінювання ефективності правоохоронних органів України». Більш пересічним є розуміння понять «механізм правового впливу», «механізм правового регулювання». А тому слід звернути увагу на зазначені поняття та їх структуру для того, щоб розкрити сутність механізму оцінювання ефективності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України.

Загалом сама категорія «механізм» показує, як саме здійснюється правове опосередкування суспільних відносин, як суспільні відносини,

зокрема й ті, що складаються в адміністративно-публічній сфері, стають правовідносинами [9, с. 57]. Ю. В. Кривицький звертає увагу на те, що категорія «механізм правового регулювання» пов'язана з категорією «правове регулювання». Зокрема, правове регулювання це динамічний процес дії права на суспільні відносини, тоді як його механізм є системою правових засобів, що забезпечують дієвість і ефективність цього процесу. При цьому механізм правового регулювання розглядається як частина правового регулювання, яка дозволяє відмежувати правове регулювання від правового впливу та об'єднує в собі правові засоби, які використовуються на стадіях правового регулювання [10, с. 75–76].

Разом з тим не всі науковці підтримують таку позицію. О. М. Куракін стверджує, що ототожнення механізму правового регулювання із системою правових засобів не дає можливості звернутися до процедурного характеру його процесу. Відповідно під механізмом правового регулювання слід розуміти нормативно-організований, послідовно здійснюваний комплексний процес, спрямований на результативне втілення правових норм у життя за допомогою адекватних правових засобів. Оскільки саме такий підхід дозволяє показати динамічний, системний та комплексний характер механізму правового регулювання, його логічну завершеність, підкреслити значимість правових засобів для досягнення мети механізму правового регулювання та зробити акцент на його чіткій внутрішній організації [11, с. 22]. На думку С. В. Ківалова та Л. Р. Білої механізм адміністративно-правового регулювання включає: адміністративно-правові норми; адміністративно-правові відносини: об'єкт, суб'єкт, зміст [12, с. 14–17]. Зазначений підхід неєдиний, Ю. С. Шемшученко та С. В. Бобровник вважають, що його складовими є: норми права; юридичні факти; правовідносини; акти реалізації прав та обов'язків суб'єктів суспільних відносин; правові санкції щодо порушників норм права [13, с. 40–41].

Ще більш ширшим до визначення елементів механізму правового регулювання є підхід О. М. Куракіна, серед яких: норми права; нормативні акти; юридичний факт; правовідносини; тлумачення норм права; реалізація норм права; правосвідомість суб'єктів правовідносин; правова культура суб'єктів правовідносин; правомірна поведінка суб'єктів правовідносин; протиправна поведінка та юридична відповідальність [14, с. 47]. Слід зазначити, що незважаючи на запропонований детальний перелік елементів механізму правового регулювання, ми не можемо погодитися із наведеною позицією, так як її можна суттєво спростити. Очевидно, що норми права мають юридичну силу лише у разі їх формального вираження у відповідному акті. Зважаючи на що вважаємо недоцільним виділяти нормативні акти як окремий елемент, оскільки вони є формою вираження сутності правових норм.

Крім того слід об'єднати такі елементи механізму правового регулювання як права культура, правосвідомість і правомірна поведінка суб'єктів правовідносин в один елемент – права культура. Варто звернути увагу, що тлумачення та реалізація норм права здійснюється в межах правовідносин, а тому відсутня необхідність виділяти їх окремо як елемент механізму правового регулювання. Отже, механізм оцінювання ефективності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України включає: норми права, формально виражені у законах і конкретизовані у підзаконних актах, у тому числі відомчих актах правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави; юридичні факти; правовідносини (об'єкт, суб'єкт, зміст); права культура суб'єктів правовідносин; протиправна поведінка та санкції за порушення норм права.

В першу чергу пропонуємо звернути увагу на норми, які регламентують оцінювання ефективності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України, оскільки на законодавчому та підзаконному рівні відсутній перелік критеріїв такої оцінки, що ставить питання про необхідність визначення критеріїв, які мають братися до уваги при визначенні ефективності правоохоронного органу. Результати соціологічного дослідження демонструють, що серед відповідей на питання: «Зазначте, будь-ласка, за яким основним критерієм повинна здійснюватися оцінка роботи правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави?» переважає акцент на показниках соціального характеру – довіра, безпека, користь для держави, профілактика (Таблиця 1) [15].

Таблиця 1 – Важливі для оцінки діяльності критерії, наведені у відкритих відповідях респондентів

1	Безпека громадян
2	Безпека діяльності бізнесу
3	Довіра суб'єктів господарювання
4	Довіра суб'єктів фінансово-економічної діяльності до правоохоронних органів
5	Економічний ефект
6	Ефективність за відповідними показниками
7	За рівнем зменшення або збільшення кількості розкриття злочинів
8	Кількість попередженої та відшкодованої шкоди державі в грошовому еквіваленті
9	Кількість розкритих фінансово-економічних злочинів або кількість судових рішень про притягнення до юридичної відповідальності за такі злочини
10	Місце України в світових рейтингах
11	Наповнення державного бюджету
12	Результати винесених судами вироків
13	Рівень злочинності
14	Тенденція до зменшення правопорушень у сфері фінансово-економічної безпеки

Зважаючи на результати наукових, соціологічних досліджень, положення законодавства України, що регламентує оцінювання діяльності правоохоронних органів ми пропонуємо закріпити на законодавчому рівні наступні критерії оцінювання ефективності діяльності зазначених суб'єктів:

- 1) рівень довіри громадян до правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України;
- 2) латентність фінансово-економічних злочинів у державі;
- 3) професіоналізм співробітників правоохоронних органів України: дотримання ними вимог законодавства, скоєння правопорушень за які передбачена юридична відповідальність;
- 4) стан взаємодії правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України між собою, з органами влади, місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, громадянами;
- 5) економічність діяльності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України; 6) рівень корумпованості правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України.

Так, І. М. Паньонко ще у 2014 році зазначала, що одним із завдань правоохоронних органів для переходу їх діяльності на новий рівень є підвищення довіри громадян до таких органів [16]. Зростання довіри громадян до органів кримінального переслідування є передумовою для посилення їх повноважень та спонукає громадян пропонувати їм допомогу з виявлення та розслідування злочинів. І навпаки, низький рівень довіри громадян породжує безкарність та заважає суспільству співпрацювати, що негативно впливає на ефективність правоохоронних органів [17].

А. П. Титаренко зазначає, що якщо ефективність профілактики є співвідношенням витрат на проведення превентивних заходів із отриманими результатами, то довіра громадян є фактором, який знижує матеріальні, технічні затрати в боротьбі зі злочинністю [18, с. 168]. Більше того результати соціологічних досліджень свідчать, що підвищення рівня довіри громадян до кримінальної юстиції ключовий фактор зниження латентних злочинів, відсоток яких має бути критерієм оцінювання ефективності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України.

Крім офіційного використання громадської думки як інструменту оцінки діяльності правоохоронних органів також слід вжити заходів для підвищення довіри громадян, зокрема:

1) покращити взаємодію між органами кримінальної юстиції та громадськістю, підвищити обізнаність громадян шляхом надання регулярної та доступної інформації про діяльність органів кримінальної юстиції;

2) підвищити спроможність органів кримінальної юстиції щодо взаємодії з громадськістю;

3) налагодити використання технологій для забезпечення громадянам електронного доступу до інформації, зменшити корупційну складову в органах кримінальної юстиції шляхом підвищення прозорості їх діяльності;

4) покращити координацію та взаємодію між органами кримінальної юстиції для обмеження взаємних звинувачень у некомпетентності та неефективності діяльності;

5) посилити внутрішній контроль для зниження неправомірних дій та порушень з боку працівників кримінальної юстиції та зробити доступними для громадян висновки про вжиті заходи [17].

Доцільність існування довіри громадян як критерію оцінювання діяльності правоохоронних органів, які є суб'єктами забезпечення фінансово-економічної безпеки України підтверджується і результатами соціологічного дослідження 2019 року. Так, на запитання: «Чи згодні ви з тим, що для оцінки роботи правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави мають використовуватися результати опитування населення щодо оцінки діяльності органу?» 39,02% респондентів обрали позицію «скоріше згодні», а 36,59% – «згодні» (Рисунок 1).

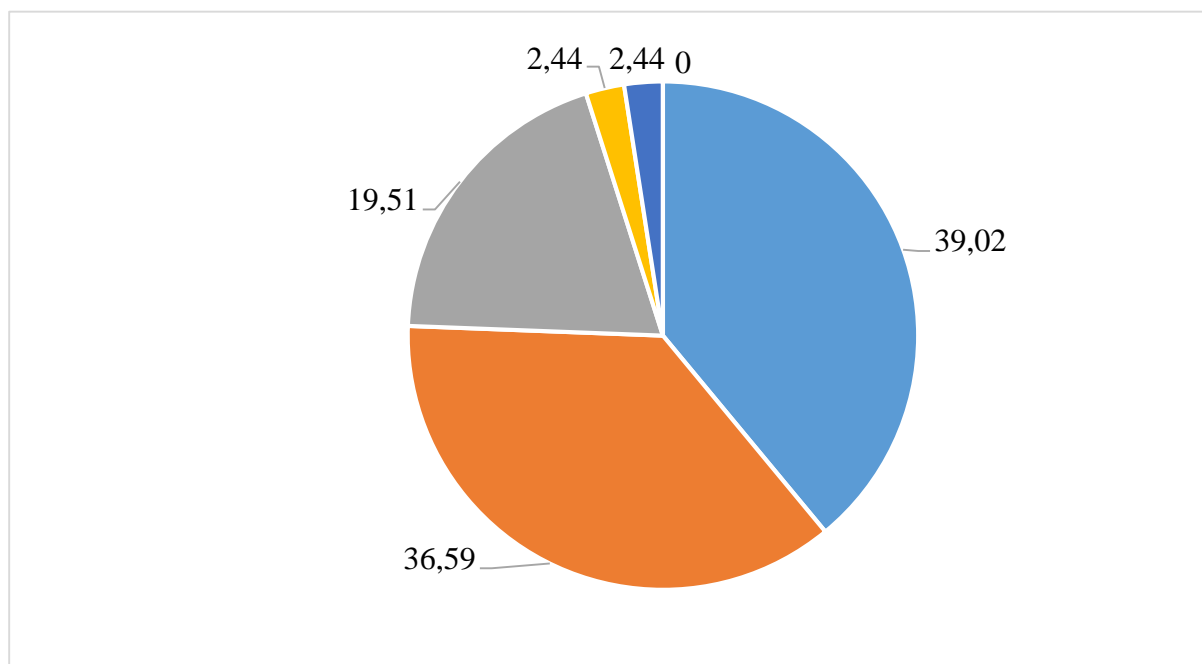

Рисунок – 1 Оцінка доцільності використання результатів опитування населення

Чимало науковців робить висновок, що на сьогодні помилковим є твердження за яким на рівень довіри громадян впливає можливість органів поліції ефективно контролювати стан злочинності, а тому основою для формування громадської довіри до правоохоронних структур є

справедливість і законність їх діяльності. При цьому доктринальні джерела радянської доби свідчать, що законність це вимоги не лише суворого, неухильного дотримання, виконання норм позитивного права, але й ефективної роботи правоохоронних органів [19]. Усвідомлення громадянами того, що правоохоронний орган діє на підставах, в межах закону, не порушує законні права, свободи та інтереси осіб сприяє формуванню позитивної публічної оцінки їх діяльності [20]. Зокрема, помітною є закономірність за якою чим професійніше поліція виконує свої завдання та функції тим вище рівень громадської довіри до неї [21, с. 231–232].

Вказане підтверджує доцільність виділення як критеріїв оцінювання ефективності законності та професіоналізму співробітників правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України. Аналіз правопорушень скоєних співробітниками правоохоронних органів свідчить про тенденцію до їх зростання, зокрема мова йде про затримання осіб без дозволу слідчого судді (2015 рік – 11699, 2016 рік – 9565, 2017 рік – 12549) або ж незаконне утримання осіб під вартою співробітниками органів поліції (2014 рік – 37, 2015 рік – 42, 2016 рік – 63, 2017 рік – 64) [22]. Не можна не звернути увагу, що у 2016 році кількість скарг юридичних осіб на рішення, дії, бездіяльність співробітників СБУ була однією з найвищих порівняно з іншими правоохоронними органами [23, с. 156]. Не останнє місце серед правопорушень, що вчиняють співробітники правоохоронних органів належить корупційним правопорушенням та правопорушенням, пов'язаним з корупцією. Зважаючи на що доцільно говорити про такий критерій оцінювання ефективності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України як корумпованість.

Слід погодитись з науковцями, які підходять до розуміння поняття «корупція в правоохоронних органах» комплексно, роблячи при цьому висновок, що не всі співробітники правоохоронних органів є корумпованими. Значна їх кількість не залучена до корупційної діяльності, але такі особи можуть знати про факти корупції в межах правоохоронної структури, але не повідомляти іншим особам чи органам про них [24, с. 448]. Це свідчить, що стан корупції в правоохоронних органах виходить за межі офіційної статистики, так як скоєння корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією, не дозволяє відобразити реальну картину, зважаючи на неможливість кількісно визначити співробітників правоохоронних органів, які є пасивними суб'єктами корупційних схем.

Крім того на сьогодні стан боротьби з корупцією серед працівників Національної поліції України, СБУ, НАБУ, податкової міліції громадяни оцінюють досить критично (Рисунок 2). При цьому очевидно, що кожен четвертий з опитаних експертів не зміг сформулювати оцінку щодо боротьби з корупцією в підрозділах податкової міліції ДФС України, що свідчить про

не надто активну роботу цієї структури не лише в боротьбі з корупцією, але й у напрямку інформування громадськості.

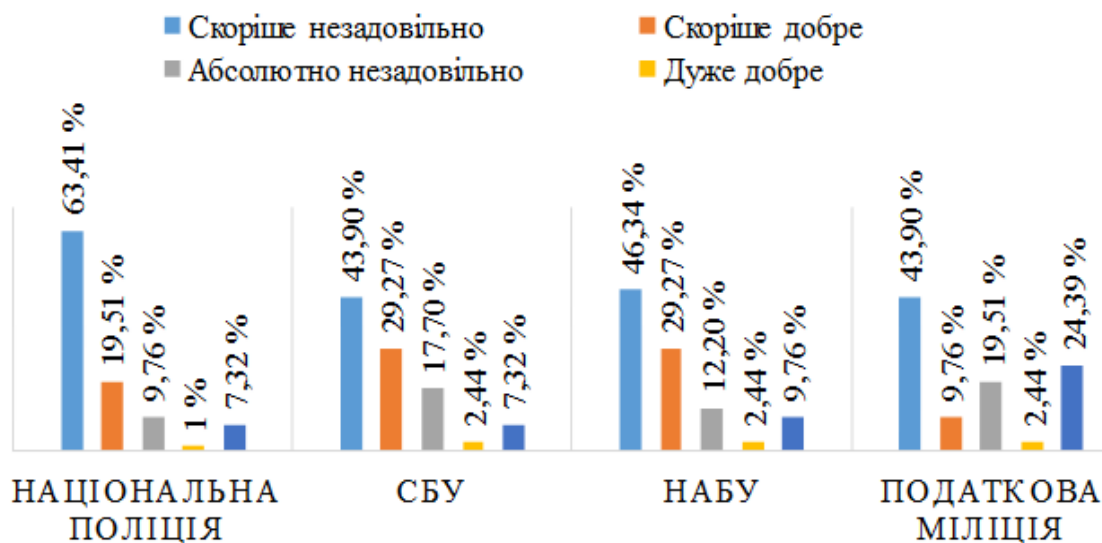

Рисунок 2 – Співвідношення оцінок боротьби з корупцією у правоохоронних органах України

Такий стан боротьби з корупцією в правоохоронних органах знижує довіру громадян до них, тоді як взаємодія між ними є дієвим інструментом мінімізації такого негативного явища, який може виявити слабкі сторони діяльності правоохоронних органів, підвищити її прозорість і покращити національне антикорупційне законодавство [25, с. 83].

Таким чином, запропоновані нами критерії оцінювання ефективності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України є взаємопов'язаними та взаємообумовленими, що підтверджує обґрунтованість визначення на законодавчому рівні саме зазначеного переліку критеріїв. Вважаємо за доцільне перед їх закріпленням провести громадське обговорення і опитування серед співробітників правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України з метою ознайомлення із новими критеріями оцінювання їх діяльності, надання можливості висловити пропозиції, їх доопрацювання. Лише за таких умов можна врахувати думку співробітників правоохоронних органів України, виявити існуючі ризики оцінювання виконання ними завдань і функцій за певними критеріями, уникнути конфліктних ситуацій.

Так як суттєвою проблемою законодавства України, яка обумовлює низку юридичних колізій є велика кількість нормативних актів, вважаємо недоцільним приймати окремий законодавчий акт з оцінювання ефективності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України. Але так як пропонується утворити єдиний правоохоронний орган (Фінансова поліція чи Національне бюро фінансової безпеки) вважаємо

обґрунтованим закріпити перелік критеріїв оцінювання в спеціальному нормативному акті, що визначатиме засади його створення та діяльності.

Говорячи про удосконалення механізму правового регулювання оцінювання ефективності діяльності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України вважаємо необхідним також внести зміни до вже діючих актів. Так, в Законі України «Про Національну поліцію» замість положення «рівень довіри громадян до органів поліції є основним критерієм оцінювання її діяльності» закріпити – «рівень довіри громадян враховується при оцінюванні діяльності органів поліції», оскільки як було зазначено рівень довіри громадян до правоохоронних структур без аналізу інших показників їх діяльності не є практично значущим. Крім законодавчих актів законодавцю особливу увагу варто звернути на порядок проведення атестації співробітників підрозділів податкової міліції ДФС України, оскільки на сьогодні він регламентується підзаконним актом 1998 року. При цьому як зауважують Н. А. Дубина та О. В. Тарута норми права не можуть здійснювати ефективний вплив залишаючись в незмінному вигляді тривалий час. З цього випливає, що їх необхідно постійно удосконалювати відповідно до сучасного стану суспільних відносин шляхом внесенням змін у діючі нормативні акти або скасування застарілих та прийняття нових [26, с. 25].

Переходячи до змісту правовідносин, які виникають, змінюються та припиняються з приводу оцінювання ефективності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України вважаємо за доцільне створити службу, за прикладом Північної Ірландії та Великої Британії (крім Шотландії), що має бути обов'язково наділена повноваженнями щодо участі у розробці переліку питань для соціологічного дослідження, яке проводиться з метою визначення рівня довіри громадян до правоохоронних органів, визначення вибірки необхідної для максимального охоплення думки громадян різного віку та професії. Разом з тим в умовах реформування органів влади в Україні, високим рівнем корупції та бюрократії постає логічне питання щодо статусу нового суб'єкта, зокрема чи це має бути незалежна служба чи підрозділ вже існуючих органів влади, хто буде здійснювати керівництво ним, яким чином буде контролюватися та фінансуватися його діяльність тощо.

Так, А. Г. Нікуліна, досліджуючи оцінювання діяльності органів Національної поліції України, пропонувала створити комісію, до якої б увійшли представники адвокатури, поліції, колишні співробітники правоохоронних органів та експерти. Зазначену пропозицію науковець обґрунтувала тим, що досвід атестаційних комісій і поліцейських комісій вже продемонстрував, що це дієвий механізм, через який громадськість реально може впливати на прийняття управлінських рішень [27, с. 177]. Хоча із цим

складно погодитись, так як відповідно до Звіту про діяльність поліцейських комісій за 2018 рік недостатня кількість представників громадськості якраз одна із актуальних проблем зазначених структур [28]. Крім того А. Г. Нікуліна не звертає уваги на засади функціонування спеціальної комісії, а тому її пропозиція потребує уточнення.

Зважаючи на положення Проекту Закону України «Про Національне бюро фінансової безпеки України» від 19 березня 2018 року [29] вважаємо, що їх слід врахувати при визначенні складу спеціальної служби для оцінювання його ефективності. Так як передбачається підзвітність бюро парламенту та главі держави, представники до складу служби мають бути делеговані Верховною Радою України та Президентом України. У формуванні складу комісії мають брати участь Директор Національного бюро фінансової безпеки України та керівники його територіальних органів, при цьому обов'язком останніх має бути і відбір та делегування представників громадськості до складу нової служби. А за конкурсом має забезпечуватися відбір експертів, соціологів, без кваліфікації яких неможливо буде визначити економічний ефект від діяльності бюро і рівень громадської довіри до зазначеної правоохоронної структури.

Саме ж соціологічне дослідження метою якого є встановлення рівня громадської довіри до правоохоронних органів має включати опитування пересічних громадян і осіб, які взаємодіяли з правоохоронними органами за останній час, Так як вузький фокус лише на пересічних громадянах не дозволить повноцінно з'ясувати проблеми діяльності правоохоронних органів, оперативно відреагувати, усунути їх. Тому створена служба має систематично збирати, обробляти, перевіряти інформацію для оцінювання ефективності бюро. При цьому атестація співробітників бюро є компетенцією не служби, а атестаційної комісії. І метою такої атестації має бути не вирішення питання про призначення на вищу, нижчу посади чи звільнення, а оцінка професійного рівня співробітника, мотивації до виконання своїх обов'язків. В аспекті проведення атестації співробітників слід змінити і методику її проведення: усунути суб'єктивний критерій при заповненні атестаційного листа на співробітника, передбачити його залучення до оцінювання результатів своєї діяльності.

Отже, для удосконалення механізму оцінювання ефективності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України необхідно: 1) закріпити критерії оцінювання ефективності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України, внести зміни до нормативних актів, що мають відношення до оцінювання ефективності зазначених суб'єктів; 2) з метою здійснення оцінки ефективності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України створити спеціальну службу,

закріпити порядок формування її складу; 3) змінити мету, фокус визначення рівня довіри громадян до правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України, атестації їх співробітників тощо.

4 ЗМІСТ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ З ФІНАНСОВИМИ УСТАНОВАМИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ ЯК КРИТЕРІЮ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ

Актуалізація питання взаємодії правоохоронних органів з фінансовими установами щодо протидії легалізації злочинних доходів обумовлена потребою у забезпеченні фінансово-економічної безпеки держави, адже останнім часом все частіше спостерігаються випадки легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, що загрожує сталому функціонуванню та розвитку України. У зв'язку з цим важливим є поглиблення та удосконалення теоретичних засад щодо поняття взаємодії правоохоронних органів з фінансовими установами щодо протидії легалізації злочинних доходів, що у подальшому може стати підґрунтям для розвитку нормативно-правового регулювання та ефективної реалізації механізму стосовно протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Перш ніж розглядати зміст такого правового явища як «взаємодія правоохоронних органів з фінансовими установами щодо протидії легалізації злочинних доходів», необхідно визначитися з поняттями «взаємодія», «правоохоронні органи», «фінансові установи», «легалізація злочинних доходів (легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом)».

Поняття «взаємодія» використовується майже у всіх сферах наукового пізнання, тобто є багатовекторним. У зв'язку з цим розглянемо вказану категорію комплексно з метою розкриття сутнісних ознак в міждисциплінарному розрізі, ґрунтуючись на принципі кооперації наукового знання, що дасть змогу розширити уявлення про ознаки взаємодії.

Теоретично відтворити дійсність у юридичній науці можливо за допомогою філософських категорій. Так, у сучасній філософії категорія «взаємодія» переважно використовується для характеристики форм людського співіснування чи впливу об'єктів один на одного. З погляду філософії права взаємодія властива кожній системі та являє собою рух суб'єктів у її межах, забезпечуючи при цьому її функціонування, подальший розвиток та застосування в практичному житті [30, с. 47].

Натомість у теорії управління взаємодію розглядають у двох аспектах – як категорію, яка є визначальною для всього процесу управління, та як діяльність кількох суб'єктів із спільною метою [31, с. 9].

Переходячи безпосередньо до змісту поняття «взаємодія» в праві, зауважимо, щодо даного питання проведений глибинний аналіз найбільш вдалих визначень, що відображають поняття «взаємодія» з різних боків, у тому числі і в межах правоохоронної системи. При цьому вибір таких

визначень був зроблений на основі детального аналізу наукових доробок з даної проблематики. Так, І. М. Гуткін розглядає взаємодію як засновану на законі співпрацю не підпорядкованих один одному органів, згідно з яким вони діють узгоджено, доцільно, поєднуючи застосовувані ними засоби і способи, з метою запобігання, припинення, розкриття злочину, притягнення до кримінальної відповідальності винних, розшуку обвинувачених і забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної злочинами» [32, с. 63]. З даного визначення випливають такі сутнісні ознаки взаємодії як рівноправність суб'єктів, що взаємодіють, узгодженість та спільність мети.

Водночас А. Г. Лекарь розуміє взаємодію як поєднане або узгоджене за часом, місцем та метою здійснення необхідних заходів двома або більше службами чи працівниками цих служб для досягнення певної мети [33, с. 11]. У даному випадку взаємодія постає як часово-просторовий процес, спрямований на досягнення певної мети між рівноправними суб'єктами.

Досить змістовним і вдалим є визначення, надане Т. В. Авер'яною та Р. С. Белкіним, які під взаємодією пропонують вважати однакове (разове) або досить тривале (тривале за часом) об'єднання зусиль, засобів і методів для досягнення завдань виявлення, швидкого і повного розкриття злочинів, викриття винних і забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто здійснив злочин, був притягнений до справедливого покарання і жоден невинний не був притягнутий до кримінальної відповідальності і засуджений [34, с. 11]. Науковцями акцентується увага на меті взаємодії, яка має правове підґрунтя, а також перелічуються елементи адміністративно-правового механізму взаємодії.

Під взаємодією підрозділів Служби безпеки України з правоохоронними органами у сфері протидії контрабанді наркотичних засобів слід розуміти спільну, основану на чіткому дотриманні правових норм, діяльність Служби безпеки України та інших правоохоронних органів, яка проводиться у конкретних формах, за допомогою спеціально визначених методів, узгоджених за місцем і часом, з метою протидії контрабанді наркотичних засобів [35, с. 7]. Не зважаючи на те, що дане визначення є досить вузьким за змістом, воно сприяє розкриттю адміністративно-правового механізму взаємодії між вказаними у ньому суб'єктами.

Якщо говорити про ознаки взаємодії, то серед обов'язкових науковці виділяють наступні: взаємодія є різновидом діяльності, оскільки виключає бездіяльність, будучи процесом активним відносно її суб'єктів; наявність не менше двох суб'єктів; різноманітність суб'єктів взаємодії. Так, ними можуть бути як фізичні, так і юридичні особи; дія одного суб'єкта взаємодії обумовлює відповідну на це реакцію іншого; демократичний характер зв'язків та взаємна узгодженість дій (в ідеалі), коли кожен із суб'єктів наділений правом вибору тієї чи іншої поведінки, внесення пропозицій та

впливу на прийняття рішень з конкретних питань; наявність певної вигоди для її суб'єктів [36, с. 28].

Виходячи з досліджених трактувань поняття взаємодії в цілому, а також взаємодії між різними правоохоронними органами до ознак взаємодії, окрім вищенаведених, можна віднести: урегульованість взаємодії законами або підзаконними нормативно-правовими актами; спільність мети взаємодіючих суб'єктів; рівноправність, незалежність суб'єктів, що взаємодіють; разовість або тривалість взаємодії, де суб'єкти діють у межах своїх компетенцій; узгодженість дій у часово-просторовому процесі взаємодії; поєднання методів і засобів, що властиві взаємодіючим суб'єктам. Визначені ознаки дозволяють відмежувати поняття «взаємодія» від інших, на перший погляд схожих понять.

Наступним етапом нашого дослідження є розкриття змісту поняття «правоохоронні органи». Передусім зазначимо, що сучасна правова наука характеризується відсутністю єдиних підходів стосовно тлумачення даного правового феномену, що зумовлює вироблення однозначного розуміння вказаного поняття у теорії та практиці, навіть не зважаючи на те, що існує законодавче визначення цього поняття. Численні дослідження протягом останнього століття дозволили сформувати достатньо змістовну теоретичну базу щодо вказаного правового явища. Разом з тим, підходи до інтерпретації поняття «правоохоронні органи», розкриття його змісту та сутності, що були сформовані ще в минулому столітті, не можуть бути використані в сучасних соціально-економічних умовах без внесення істотних доповнень.

Законодавче визначення правоохоронних органів міститься у ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [37]. Однак законодавцем лише наводиться неповний перелік правоохоронних органів й вказуються функції, притаманні таким органам, однак повноцінне визначення так і не надається, що і зумовлює наукові суперечки щодо трактування вказаного поняття. На підтвердження цього зробимо короткий огляд наукової літератури щодо тлумачення поняття «правоохоронний орган».

Серед науковців прослідковується підхід, подібний до законодавчого, відповідно до якого вони надають лише перелік правоохоронних органів, не розкриваючи повноцінно зміст поняття. Наприклад, О. Скакун зазначає, що правоохоронні органи – це органи прокуратури, внутрішніх справ, Служби безпеки, митні органи, органи державного кордону, органи державної податкової служби, державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи [38, с. 243]. Такий підхід до тлумачення правоохоронних органів застосовується й іншими вченими. Різниця лише в переліку таких органів, що залежить від законодавчих змін, і виникає необхідність у розширенні чи звуженні означеного поняття. Тому

вважаємо даний підхід таким, що не відповідає загальнотеоретичним вимогам до формування термінологічного апарату.

Інший підхід передбачає, що поняття правоохоронних органів розглядається у вузькому та широкому значеннях. Так, Р. Тевлін у першому випадку під правоохоронними органами розуміє державні органи, які спеціально створені для боротьби зі злочинністю і яким з цією метою надані повноваження застосовувати передбачені законом заходи примусу і перевиховання щодо правопорушників. Натомість у другому випадку – це всі інші державні органи, які наділені певними повноваженнями в галузі контролю за додержанням законності і правопорядку [39, с. 53]. І хоча таке розуміння вказаних органів було сформульовано ще в 80-х рр. минулого століття, проте заслуговує на увагу, але з деякими доповненнями, що пов'язані з тим, що в сучасних умовах правоохоронні органи покликані не лише боротися зі злочинністю, але й здійснювати функції охорони, захисту тощо.

Якщо проаналізувати сучасні погляди щодо тлумачення правоохоронних органів, то науковцями такі органи досить часто визначаються через категорію «державний орган». Наприклад, А. М. Куліш правоохоронними називає спеціально уповноважені державні органи, які забезпечують додержання та реалізацію прав і свобод громадян, законності та правопорядку із додержанням встановлених законом правил та процедур відповідно до своєї компетенції [40, с. 92].

Підводячи підсумки проведеного аналізу поняття «правоохоронні органи», відзначимо наступне.

1. Вищезазначене поняття трактується більшістю авторів як державні органи, що виконують відповідні функції (правоохоронні, контрольні, охоронні, наглядові, забезпечувальні) з метою охорони і захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства та держави, забезпечення правопорядку з можливістю застосування заходів державного примусу.

2. Загальне визначення правоохоронних органів наразі відсутнє. Однак спроби його визначити пов'язані безпосередньо з зазначенням функцій, здійснюваними ними, а також з вказівкою на приналежність до органів державної влади.

3. В абсолютній більшості визначень є хоча б одна ознака, що вказує на приналежність органу до правоохоронного.

4. Недосконалість законодавчого визначення правоохоронних органів не дає можливості визначити ознаки, які є критеріями віднесення того чи іншого органу до правоохоронного.

Визначальне значення для розуміння змісту взаємодії правоохоронних органів з фінансовими установами в означеній сфері має наявність вдало сформульованих та чітко визначених правових понять, одним із яких також є

«фінансові установи». Зауважимо, що вказане поняття знайшло своє відображення як в численних нормативно-правових актах, так і в працях багатьох дослідників. Перш за все звернемо увагу на те, що в українському законодавстві є декілька визначень досліджуваного поняття. Більшість із них наведено у законах чи положеннях. Визначення, яке найбільш повно розкриває ознаки фінансових установ, передбачено Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»: це юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку [41].

Узагальнивши законодавче регламентування, виділимо характерні ознаки фінансових установ:

- 1) юридична особа, яка відповідно до законодавства надає одну чи не менше ніж одну фінансову послугу (операцію);
- 2) юридична особа, яка надає інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, лише у випадках, що прямо визначаються у законодавстві;
- 3) юридична особа, відомості про яку вносяться до відповідного реєстру в порядку, установленому законом;
- 4) юридична особа, яка отримала ліцензію на надання фінансової послуги;
- 5) юридична особа, яка створена розпорядчим актом уповноважених осіб. Однак такі ознаки повинні застосовуватися у сукупності.

Переходячи безпосередньо до визначення поняття легалізації злочинних доходів (легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом), зауважимо, що воно знайшло своє закріплення в українському законодавстві. Однак у науковій літературі відсутнє однозначне трактування й однакове вживання вказаного поняття. Досить часто можна зустріти його синонімічні визначення – відмивання коштів, легалізація доходів, здобутих злочинним шляхом, злочинні прибутки, «брудні гроші» тощо.

Відповідно до ст. 209 Кримінального кодексу України, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом – це вчинення фінансової операції чи правочину з коштами або іншим майном, одержаними внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, а також вчинення дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а так само набуття, володіння або використання коштів чи іншого майна, одержаних внаслідок вчинення суспільно небезпечного

протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів [42]. Вважаємо дане визначення достатньо змістовним та таким, що відображає сутнісні ознаки легалізації злочинних доходів, до яких, зокрема, належать: вчинення правочину чи операції фінансового характеру, предметом яких є кошти або інше майно; кошти або інше майно одержуються шляхом вчинення суспільно-небезпечних протиправних дій або бездіяльності; спрямованість дій на приховання, маскуванню відомостей щодо коштів або іншого майна.

Відобразити сутність легалізації (відмивання) вдалося, на нашу думку, О. Є. Користіну, який визначає, що відмивання коштів – це негативне соціально-економічне явище, в основі якого приховування незаконного походження доходів, спотворення інформації про природу їхнього походження, місцезнаходження, розташування, рух, дійсну належність та прав власності на такі доходи, а також надання їм у будь-яких формах правомірного вигляду, коли особі відомо, що ці матеріальні блага є доходами, отриманими незаконним шляхом, а також інші дії, прямо або опосередковано пов'язані з оформленням правомірності фактичних відносин володіння, користування, розпорядження доходами або з прихованням їх незаконного походження [43, с. 29-30].

Група авторів (С. Дмитров, О. Меренкова, Л. Левченко, Т. Медвідь) пропонують розуміти процес легалізації (відмивання) злочинних доходів як складну схему послідовних дій, спрямованих на заплутування справжніх джерел походження кримінальних капіталів завдяки їх перетворенню з одних активів у інші шляхом вчинення численних фінансових операцій [44, с. 25]. Попри розмитість визначення, це не заважає зрозуміти його сутність.

Розглянувши законодавчий і науковий підходи, для більш повного усвідомлення сутності легалізації злочинних доходів, спробуємо сформулювати власне розуміння цієї правової категорії: це явище, що носить негативний соціально-економічний характер, що виникає внаслідок вчинення фінансових операцій чи правочинів з коштами або іншим майном, з метою приховання будь-яких відомостей щодо них та дій, у результаті яких доходи були одержані, з подальшим їх законним введенням в економіку країни.

Таким чином, виходячи з вищенаведеного, нами сформульовано наступне визначення взаємодії правоохоронних органів з фінансовими установами щодо протидії легалізації злочинних доходів: це узгоджена разова або тривала у часово-просторовому процесі діяльність зазначених суб'єктів, які є рівноправними, що здійснюється з поєднанням методів і засобів, властивих взаємодіючим суб'єктам, на основі законів чи підзаконних нормативно-правових актів, спрямована на досягнення спільної мети, що полягає у протидії здійсненню діянь з доходами, відомості про які приховуються чи маскуються, а також у недопущенні введення таких доходів

в економіку країни. Основними особливостями взаємодії правоохоронних органів з фінансовими установами щодо протидії легалізації злочинних доходів є:

1) суб'єкти взаємодії – правоохоронні органи та фінансові установи або їх уповноважені особи;

2) статус взаємодіючих суб'єктів – рівноправність і незалежність один від одного;

3) підстава взаємодії – закони або підзаконні нормативно-правові акти;

4) мета взаємодії – протидія легалізації злочинних доходів

5) характер дій – узгоджений у часово-просторовому процесі, разовий або тривалий;

6) методи та засоби взаємодії – власні, тобто такі, що притаманні кожному суб'єкту окремо.

5 ПРОФЕСІОНАЛІЗМ ТА КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ЯК ІНДИКАТОРИ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

Основою правопорядку в суспільстві є законність, яка визначає рівень реальності і ефективності права, дотримання прав і свобод людини в процесі реалізації діяльності правоохоронних органів та гарантування громадських і державних інтересів. Разом з тим офіційні дані свідчать про те, що на сьогодні співробітники правоохоронних органів під час здійснення своїх повноважень зловживають наданими їм правами та обов'язками, порушують законні права та свободи людини і громадянина чим підривають авторитет правоохоронних структур серед населення, а також зводять фактично нанівець результати багатьох реформ, які мають місце у державі. Зважаючи на зазначене очевидно, що це обумовлює актуальність дослідження питання дотримання законності в діяльності правоохоронних органів України, так як вони покликані захищати інтереси громадян, ринку держави від вторгнення чиновників та криміналітету, забезпечувати правопорядок, підвищення добробуту суспільства.

Аналіз останніх досліджень свідчить про те, що законність у діяльності правоохоронних органів України вивчали такі науковці як Ануфрієв М. І., Бандурка О. М., Білас А. І., Григоренко І. А., Загуменна Ю. О., Кобзар А. Ф., Ключев О. М., Ярмачі В. Х. та інші, разом з тим дане питання не було комплексно дослідження, крім того на сьогодні стрімко ускладнюється криміногенна ситуація в державі, що потребує нового осмислення законності у діяльності правоохоронних органів України, виявлення причин, які обумовлюють порушення правоохоронцями приписів чинного національного законодавства та пошуку можливих напрямків їх усунення.

Дослідження дотримання законності у діяльності правоохоронних органів як основи правопорядку в Україні доцільно розпочати із визначення понятійно-категоріального апарату, в першу чергу мова йде про поняття «законність».

Вважаємо необхідним погодитись із науковцями, які наголошують на тому, що законність, передбачає як рівність усіх перед законом і судом, яка дозволяє, з одного боку, суб'єктам права повноцінно виконувати покладені на них законодавством обов'язки при цьому дотримуючись положень законодавства, а з іншого боку, створювати всі необхідні умови для здійснення їх законних прав і інтересів [45]. Слушною є думка В. Х. Ярмачі, який зазначає, що принцип законності в діяльності правоохоронних органів означає, що вони є не тільки одним з гарантів точного й неухильного

виконання законів, що належать до їх компетенції, але й самі у своїй діяльності зобов'язані суворо виконувати нормативні розпорядження [46].

Також принцип законності полягає у неухильному дотриманні закону працівниками правоохоронних органів і виключає корупцію в діяльності цих органів, їх участь у підприємницькій діяльності та причетність до будь-якої діяльності кримінального та іншого протиправного характеру. Принцип законності, поряд з принципом верховенства права, є визначальним в діяльності всіх державних органів та їх посадових осіб, у тому числі правоохоронних. Відповідність службової діяльності працівників правоохоронних органів принципам верховенства права та законності на нормативно-правовому рівні забезпечується законодавчими приписами [47].

Говорячи про те, що принцип законності забезпечується законодавчими положеннями, слід зазначити, що його прямо закріплено у ст. 19 Конституції України від 28 червня 1996 року, якою передбачено, що правоохоронні органи зобов'язані діяти на підставі принципу законності [48]. Але окрім конституційних положень цей принцип знаходить своє відображення і в законах, що регулюють організацію та діяльність правоохоронних органів.

Натомість незважаючи на значення принципу законності для забезпечення правопорядку у державі, у низці актів наголошується на тому, що на сьогодні стан його дотримання далекий від ідеального. Так, відповідно до постанови Верховної Ради України від 23 березня 2000 року № 1592-III, стан дотримання законності в забезпеченні прав і свобод людини в роботі правоохоронних органів не відповідає Конституції України як правової держави, при цьому рівень злочинності в державі загрожує національній безпеці України. Зважаючи на це криміногенна ситуація в країні за рівнем, змістом та негативними наслідками є складною, напруженою та нестабільною. Із року в рік в Україні зростають організована злочинність та кількість вчинених злочинів проти життя, здоров'я, власності громадян [49].

Незважаючи на те що вказаний документ датується 2000 роком ситуація майже не змінилася. Аналіз криміногенної обстановки в державі свідчить про зростання рівня організованої злочинності, тіньової економіки, корупції в діяльності правоохоронних органів. Так, за офіційними даними Національної поліції України лише за 4 місяці 2018 року було викрито 118 організованих груп і злочинних організацій. В той час як за даними Генеральної прокуратури України за грудень 2018 року усіма правоохоронними органами їх було викрито близько 288 і 10 з них функціонували в органах влади та управління [50].

На жаль це свідчить про доцільність покращення механізму забезпечення законності в діяльності правоохоронних органів, створення адміністративно-правового режиму в суспільстві, за якого система органів,

виконуючи функції щодо охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки та боротьби зі злочинністю, зобов'язана, з одного боку, суворо дотримуватись вимог законів, а з другого – вимагати від посадових осіб і громадян безумовного виконання цих законів та інших правоохоронних і правозастосовних заходів з метою зміцнення правопорядку в державі [51].

З метою визначення рівня дотримання законності у діяльності правоохоронних органів слід звернути увагу на статистику. Якщо проаналізувати кількість осіб затриманих співробітниками правоохоронних органів без дозволу слідчого судді, то очевидною є тенденція до зростання таких порушень у діяльності органів прокуратури та Національної поліції України (Рисунок 3). Не кращою є ситуація з кількістю осіб, які незаконно утримувалися під вартою (Рисунок 4). Зокрема, у діяльності органів прокуратури у 2017 році цей показник збільшився більше чим у 7 разів.

На окрему увагу заслуговують показники кількості виправданих судами осіб по справах слідчих поліції, які в 2017 році склали 356 осіб, що знаходиться майже на одному рівні із 2014–2016 роками. Натомість кількість виправданих в 2017 році судами осіб, за справами слідчих СБУ, значно більша ніж у попередні роки – 12 (у 2016 році – 9, у 2013–2015 роках – по 4) [52].

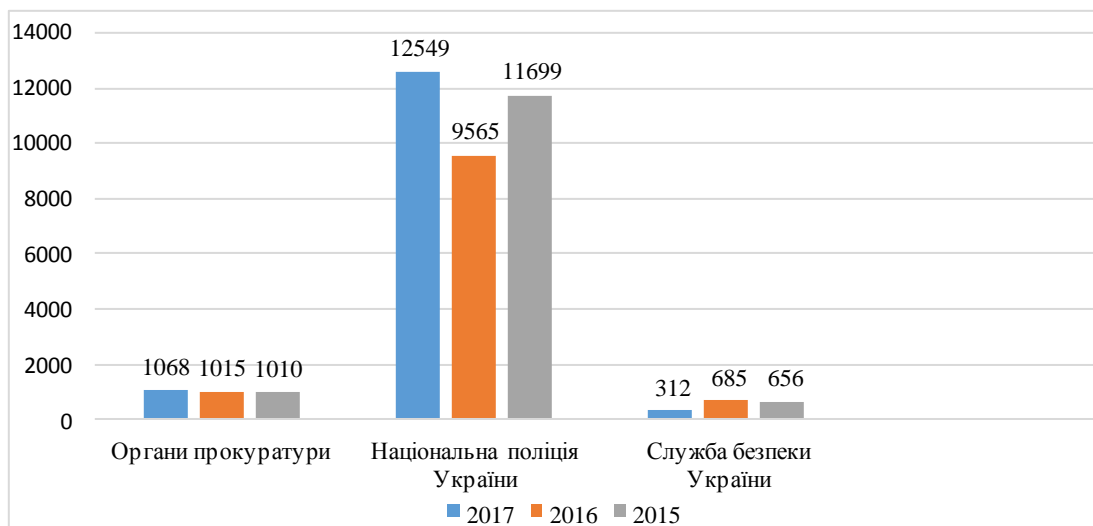

Рисунок 3 – Кількість осіб затриманих співробітниками правоохоронних органів без дозволу слідчого судді.

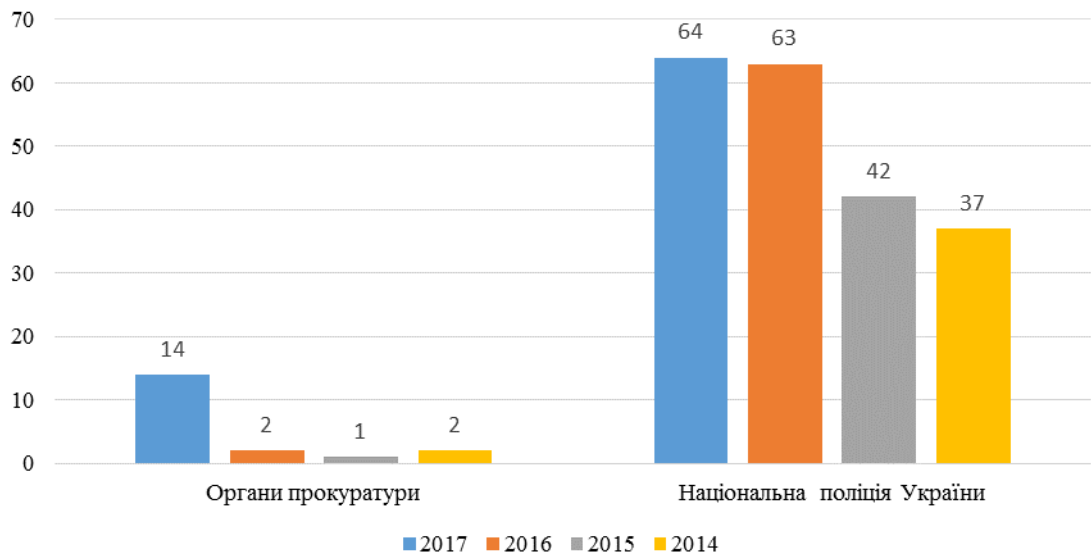

Рисунок 4 - Кількість осіб, які незаконно утримувалися під вартою органами прокуратури та Національної поліції України

На підставі наведених статистичних даних можна зробити висновок про невисокий рівень дотримання законності працівниками правоохоронних органів, зважаючи на незаконне тримання осіб під вартою, незаконне притягнення осіб до юридичної відповідальності, порушення правил затримання тощо. Інакше кажучи, правоохоронними органами провадиться діяльність не на підставі, не в межах повноважень і не у спосіб, що передбачені Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами.

Як зазначає А. І. Суббот, серед основних причин і умов, що сприяють порушенню співробітниками правоохоронних органів вимог законодавства:

- 1) незадовільна організація діяльності в підрозділах;
- 2) низька оперативна обізнаність підрозділів внутрішньої безпеки про діяльність і поведінку співробітників правоохоронних органів на службі та в побуті, коло їхнього оточення, інтереси, матеріальний стан тощо;
- 3) неналежна перевірка та реагування на наявну негативну інформацію щодо співробітників правоохоронних органів;
- 4) неякісне вивчення кандидатів на службу, ігнорування вимог наказів керівних апаратів, якими регламентований порядок організації перевірки та збору інформації щодо їхніх морально-ділових якостей та психофізіологічних особливостей;
- 5) відсутність контролю безпосередніх керівників за поведінкою підлеглих, їхня необізнаність про умови життя та потреби особового складу;
- 6) невчасне та формальне проведення атестацій і спеціальних перевірок особового складу;
- 7) неналежне виконання рішень колегії, вимог наказів і вказівок з питань зміцнення дисципліни й законності в діяльності правоохоронних

органів [53]. Цей список невичерпний, але не можна не підкреслити, що співробітники правоохоронних органів користуються існуючими прогалинами законодавства, недоліками організації їх діяльності для зловживання наданими повноваженнями, що свідчить про необхідність встановлення диктатури рівного для всіх закону та жорсткого з боку держави за її дотриманням у практичній діяльності правоохоронних структур.

На сьогодні контроль за діяльністю правоохоронних органів, який покликаний забезпечувати дотримання ними принципу законності дійсно є однією із функцій держави. Як зауважує О. М. Ключев, у науковій літературі поняття «контроль» розглядається в широкому і вузькому аспектах. У першому випадку – це соціальний контроль як сукупність політичних, економічних та ідеологічних процесів і методів, за допомогою яких забезпечується стабільність суспільства та державного устрою, дотримання соціального порядку, вплив на масову та індивідуальну свідомість. У вузькому розумінні частіше зводиться до перевірки виконання рішень вищестоящої організації, рішень, розпоряджень різних рівнів управляючої системи, до дотримання організаційних, економічних, інших нормативів, виконання планових завдань, дотримання законності, дисципліни тощо [54].

Зважаючи на сучасний стан діяльності правоохоронних структур, ми вважаємо, що першочерговим кроком у забезпеченні законності діяльності правоохоронних органів України має бути саме демократичний контроль за здійсненням ними своїх повноважень. Сутність такого контролю полягає в обов'язковому залученні громадськості до його здійснення, оскільки демократія – це диктатура закону в першу чергу, а не тих людей, які приймають ці закони і в інтересах яких правоохоронні органи досить часто діють, ігноруючи при цьому права, свободи та законні інтереси пересічних громадян. Лише за таких умов можливо в першу чергу створити всі умови для беззаперечного дотримання приписів нормативних актів співробітниками правоохоронних органів, а потім вже правопорядку в державі. Пріоритет принципу законності у діяльності правоохоронних органів України дозволить останнім забезпечити всі умови для подолання бідності серед населення та гарантувати останнім гідне життя, оскільки діючи на підставі закону та в інтересах громадян, співробітники правоохоронних органів України виявлятимуть численні корупційні злочини серед чиновників, які призводять до втрати бюджетних коштів призначених для соціально-економічного розвитку держави.

Так, О. Ф. Кобзар акцентує увагу на тому, що сучасний стан функціонування правоохоронних органів вимагає не просто вдосконалення їх діяльності, протиставлення свавілля й беззаконню співробітників правоохоронних органів не лише авторитету та сили права, а й переконання громадян у необхідності та глибокій зацікавленості в зміцненні

правопорядку, законності, забезпеченні ділових стосунків між працівниками правоохоронних органів і громадянам [55]. Переконати громадян у цьому може лише влада, яка користується довірою населення та здатна відстояти його інтереси за будь-яких соціально-економічних та політичних умов у державі.

На думку Ю. О. Загуменної для зміцнення законності в правоохоронній діяльності, зокрема органів внутрішніх справ необхідним є систематичне підвищення правової культури, спеціальної підготовки, моральних якостей кожного працівника [56]. Однак така позиція потребує уточнення, зокрема для забезпечення законності у діяльності будь-якого правоохоронного органу лише підвищення правової культури їх співробітників не є достатнім, оскільки можливість уникнути відповідальності за незаконні діяння завжди спонукає до їх скоєння. А це свідчить як про необхідність передбачення видів та меж юридичної відповідальності співробітників правоохоронних органів за скоєні ними протиправні діяння, так і здійснення всебічного контролю за дотриманням ними законності з метою попередження порушень приписів закону, а у разі виявлення фактів таких порушень притягнення до юридичної відповідальності винних осіб.

Натомість І. А. Григоренко порівнюючи досвід діяльності поліції в Україні та Німеччині робить висновок про те, що не лише контроль є необхідним для забезпечення законності їх діяльності, але й ряд інших факторів необхідно брати до уваги. Перш за все поліція передусім має захищати права та законні інтереси громадян, суспільства та держави загалом, йдеться насамперед про готовність поліції ефективно реагувати на заяви громадян, підтримувати з ними постійний зв'язок, інформувати про хід розгляду їх справ, а жодна із скарг на діяльність поліції не має залишатися незареєстрованою та своєчасно нерозглянутою, незалежно від того, має заявник будь-які привілеї або ж, навпаки, є обмеженим у реалізації своїх прав, по-друге, співробітники поліції мають нести юридичну відповідальність за протиправні діяння перед законом, а не перед урядом, тобто усі рішення поліції мають бути вмотивовані законом, а не диктуватися урядом та побажаннями політичних партій, по-третє, діяльність органів поліції має бути прозорою та достатньо відкритою для зовнішнього контролю, в тому числі – громадського [57]. Очевидно, що саме дотримання співробітниками поліції Німеччини зазначених положень, а також контроль за їх дотриманням з боку громадськості та відповідних державних органів дозволяє попереджати та уникати випадків порушень нормативно-правових приписів поліцейськими. Не можна також не зазначити, що на сьогодні саме Німеччина є однією з держав, де правоохоронні органи користуються повагою та авторитетом у суспільстві, а правопорядок забезпечується на високому рівні так як правопорядок є наслідком дотримання, застосування

законності.

Досвід Німеччини, на нашу думку, може бути використаний не лише для удосконалення діяльності поліції, але й інших правоохоронних органів України, оскільки не зважаючи на специфіку їх діяльності всі вони покликані захищати права, свободи та інтереси громадян, суспільства та держави від протиправних дій чи бездіяльності.

Підсумовуючи зазначимо, що забезпечення законності у діяльності правоохоронних органів України є важливим зважаючи на те, що дотримання співробітниками правоохоронних органів приписів нормативних актів гарантує правопорядок у державі. При цьому аналіз статистичних даних свідчить про те, що за останні роки зросла кількість порушень кримінального процесуального законодавства співробітниками правоохоронних органів. Зважаючи на що вважаємо доречним не просто акцентувати увагу на доцільності дотримання правоохоронцями положень чинного національного законодавства у своїй діяльності, але й забезпечення здійснення належного контролю за їх діяльністю. Зокрема, актуальним залишається питання забезпечення диктатури рівного для всіх закону, а також державного контролю за її дотриманням у діяльності правоохоронних органів та громадського контролю за діяльністю правоохоронних структур з метою запобігання скоєння їх співробітниками правопорушень та переорієнтації їх діяльності на захист інтересів громадян, а не державних чиновників. Відповідно одним із пріоритетних завдань держави має бути не лише удосконалення чинного законодавства, яке регламентує діяльність правоохоронних органів України, а й налагодження партнерських відносин між громадянами та правоохоронними структурами. Лише за таких умов можливо протидіяти організованій злочинності, зловживанням з боку посадових осіб держави, корупційним проявам та іншими суспільно-небезпечними діями, які ускладнюють соціально-економічну та політичну ситуації у державі, стримують її розвиток як демократичної та конкурентоспроможної на зовнішньоекономічному ринку держави.

6 УЧАСТЬ ГРОМАДЯН У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Інтеграція України до Європейського Союзу обумовлює проведення ряду реформ. Однією із таких реформ є реорганізація системи правоохоронних органів держави, у тому числі тих, що захищають фінансово-економічну безпеку держави від протиправних зовнішніх та внутрішніх посягань. Цілями такої реформи правоохоронної системи держави є не лише адаптація організаційної структури, повноважень, керівництва правоохоронних органів до вимог, потреб сучасного розвитку соціальних, економічних відносин, політичної обстановки в державі, але й наближення правоохоронних структур до громадськості, що є передумовою підвищення їх відповідальності за свою діяльність перед громадянами держави, в інтересах яких вони мають діяти. А тому дослідження участі громадян у діяльності правоохоронних органів як суб'єктів захисту фінансово-економічної безпеки України відповідає сучасним державотворчим процесам, а також є актуальним зважаючи на увагу вітчизняних науковців до цього питання.

Місце правоохоронних органів у державі, керівні засади, сучасний стан і перспективи їх реформування вивчались у працях таких науковців як: В.А. Глуховець, В.Г. Гриценко, В.І. Литвиненко, В.Л. Ортинський, І.М. Паньонко, С.В. Россоха, О.Л. Соколенко, В.В. Сокуренько, С.С. Шоптенко та інші, актуальним для наукових пошуків стало також питання реформування правоохоронних органів, які забезпечують фінансово-економічну безпеку держави, а про це свідчать дослідження Р.Є. Волощука, О.Ю. Дрозда, Т.А. Кобзевої, О.І. Нікітенко, О.Д. Шевчука, С.А. Шепетько та інших. В зазначених працях суттєва увага приділяється визначенню підпорядкування, повноважень, структури наведених правоохоронних органів, але поза увагою залишаються не менш важливі аспекти, зокрема участі громадян у здійсненні контролю за їх діяльністю. Зважаючи на що питання громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів як суб'єктів захисту фінансово-економічної безпеки України досліджено фрагментарно та потребує детального розгляду.

У Проекті Концепції реформування правоохоронних органів України (система кримінальної юстиції) зазначається, що існуюча в Україні модель правоохоронної системи за багатьма критеріями не відповідає зростаючим потребам суспільства та загально визнаним міжнародним демократичним стандартам у цій сфері. Це найближчим часом може стати перешкодою для подальшого розвитку правовідносин в економічній, соціально-політичній та інших сферах суспільного й державного життя, формування повноцінного

громадянського суспільства [58]. Втім зазначене потребує уточнення, зокрема необхідно зробити акцент на тому, що діяльність правоохоронних органів не найближчим часом може стати перешкодою для подальшого розвитку суспільства, а вже фактично нею є. Зокрема, станом на I квартал 2018 року рівень тіньової економіки України склав 33 % від обсягу офіційного ВВП. Тобто фактично третина національної економіки криміналізована, в той час як до правоохоронних органів створених з метою протидії та боротьби з фінансово-економічними злочинами належать податкова міліція, Національна поліція України, Служба безпеки України, Національне антикорупційне бюро України тощо. Зазначене підтверджується і низкою досліджень проведених вітчизняним науковцями. Крім того результати соціологічного дослідження [59] проведеного у 2019 році показують, що, найбільш позитивно експерти оцінюють роботу Національної поліції України, Служби безпеки України, а найнижче – Національного антикорупційного бюро України та податкової міліції ДФС України (Рисунок 5).

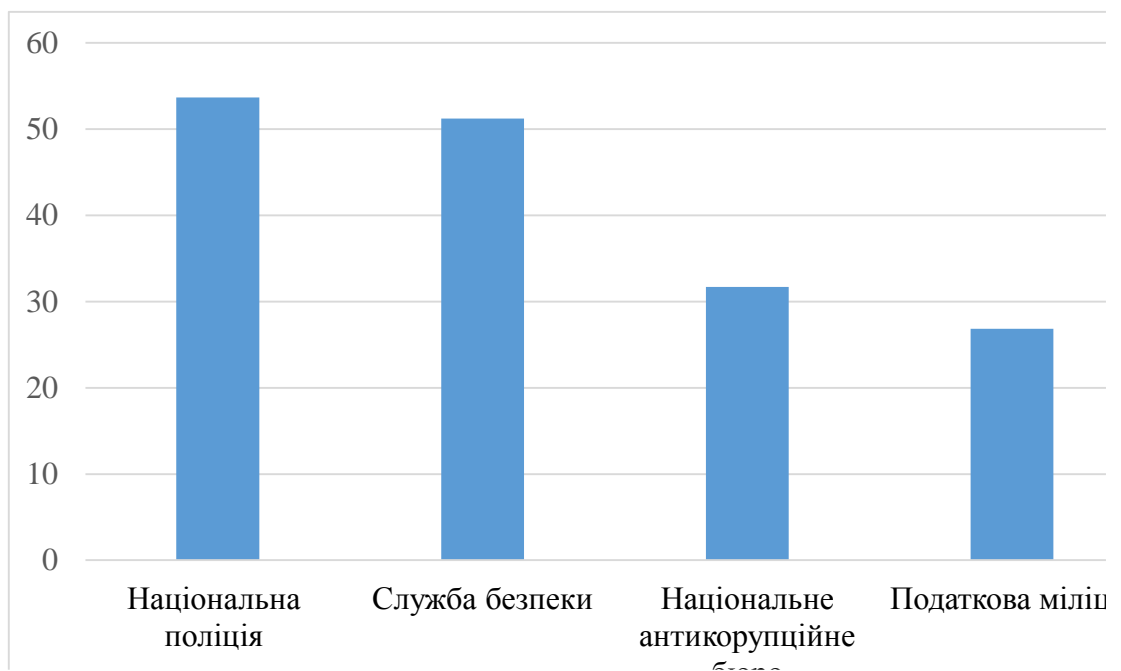

Рисунок 5 – Рівень позитивних оцінок експертами роботи окремих правоохоронних органів України

Така ситуація спричинена низкою чинників, серед яких науковці виділяють:

- 1) неправильне та непрофесійне реформування правоохоронної системи держави;
- 2) відсутність координації і взаємодії в роботі правоохоронних органів;
- 3) відсутність загальнодержавної Стратегії по боротьбі зі злочинністю в країні;
- 4) порушення принципу невідворотності покарання;
- 5) економічний занепад держави [60].

Особливу увагу необхідно звернути не на неправильне та непрофесійне реформування. Зокрема, лише у 2014 році було реформовано органи внутрішніх справ та органи прокуратури, створено Національне антикорупційне бюро України, що начебто мало би наблизити державу до вимог Європейського Союзу, але фактично суттєво позначилося на функціонуванні правоохоронної системи загалом. Зокрема, поява нових правоохоронних структур вимагає вирішення ряду організаційних питань, одним із яких розробка, закріплення та відпрацювання механізмів взаємодії нового правоохоронного органу з уже існуючими або ж адаптація реорганізованої системи органів, як це було з органами внутрішніх справ, до нових умов діяльності. Однак досить складно на практиці відступати від тієї моделі діяльності, яка існувала в державі з початку її незалежності. Тим не менш варто додати також те, що реорганізувати чи створити новий правоохоронний орган недостатньо, оскільки крім питання фінансування, взаємодії з іншими суб'єктами слід визначитись з тим, як буде оцінюватися ефективність діяльності даного правоохоронного органу.

На сьогодні даному питанню присвячено вже чимало наукових праць, саме тому ми не вважаємо доцільним зупинятись на визначенні таких понять як «оцінювання», «ефективність», «критерії», а навпаки розглянути емпіричні дані, які або ж спростовують або навпаки підтверджують існуючі на сьогодні пропозиції. Так, результати соціологічних досліджень [59] свідчать, що серед важливих джерел та критеріїв при формуванні оцінки роботи правоохоронних органів експерти вбачають статистичні дані щодо результатів роботи за основними сферами діяльності та суму відшкодованих державі збитків, завданих фінансово-економічними злочинами (Рисунок 6).

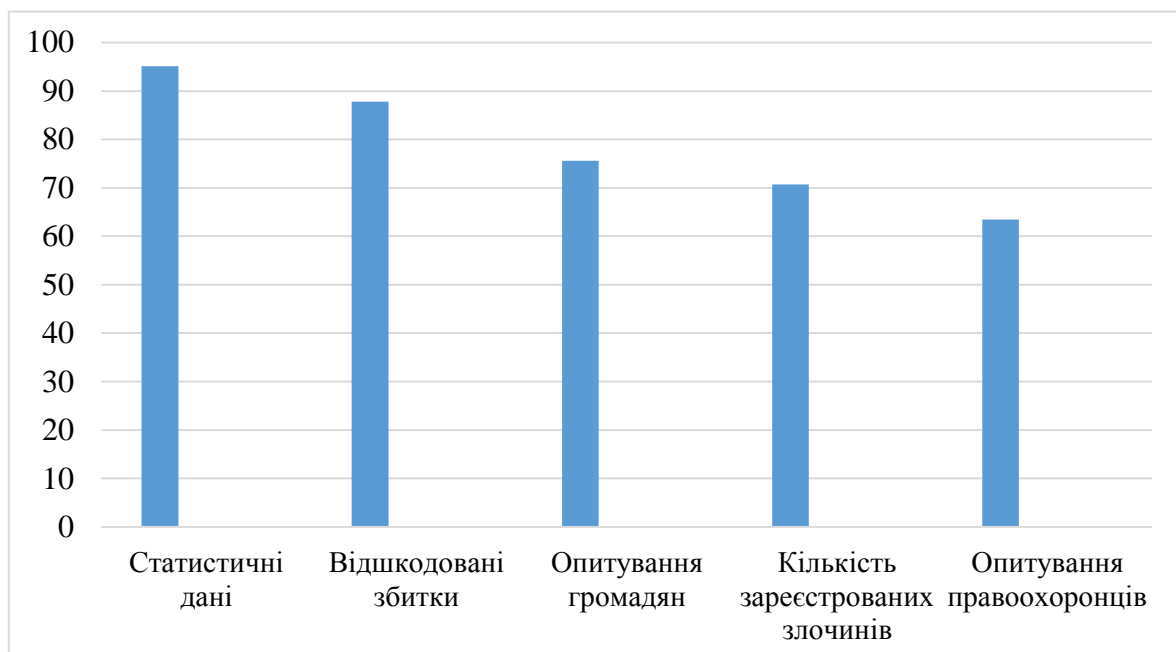

Рисунок 6 – Ранжування експертами доцільності використання окремих критеріїв для оцінювання діяльності правоохоронних органів

Беручи до уваги вищевказане зауважимо, що аналіз розподілу відповідей експертів за сферами діяльності показує, що представники правоохоронного сектору більшою мірою не згодні брати до уваги такий критерій як кількість зареєстрованих злочинів для оцінки ефективності діяльності правоохоронного органу, що свідчить про сумніви щодо доцільності виділення такого критерію.

Незважаючи на те, що лише за Законом України «Про Національну поліцію України» від 2 липня 2015 року довіра громадян до органів поліції є основним критерієм оцінювання ефективності їх діяльності [4], експерти відводять йому лише третє місце після статистичних даних та відшкодованих збитків.

Втім якщо звернути увагу на положення нормативно-правових актів, що регламентують діяльність правоохоронних органів як суб'єктів захисту фінансово-економічної безпеки держави (Національна поліція України, Служба безпеки України, Національне антикорупційне бюро України, підрозділи податкової міліції ДФС України), а також норми законопроекту «Про Національне бюро фінансової безпеки України», то можна стверджувати, що одними із принципів діяльності зазначених суб'єктів є підконтрольність і підзвітність суспільству і визначеним законом державним органам, відкритість для демократичного цивільного контролю. Тобто громадяни контролюють діяльність правоохоронних органів як суб'єктів захисту фінансово-економічної безпеки. При цьому результати соціологічного опитування [59] науковців, експертів, співробітників правоохоронних органів України свідчать, що громада має контролювати діяльність правоохоронних органів через регулярні звіти правоохоронних органів про свою діяльність перед громадою, таку позицію підтримують 34,15 % респондентів, а ще 23,17 % вважають, що уповноважені представники громадських організацій повинні мати можливість моніторингу діяльності правоохоронних органів (Рисунок 7).

При цьому саме опитані експерти зі сфери науки/освіти значно частіше висловлювали свою позицію щодо доцільності здійснювати оцінку діяльності правоохоронних органів з урахуванням результатів періодичних опитувань населення (77,78%).

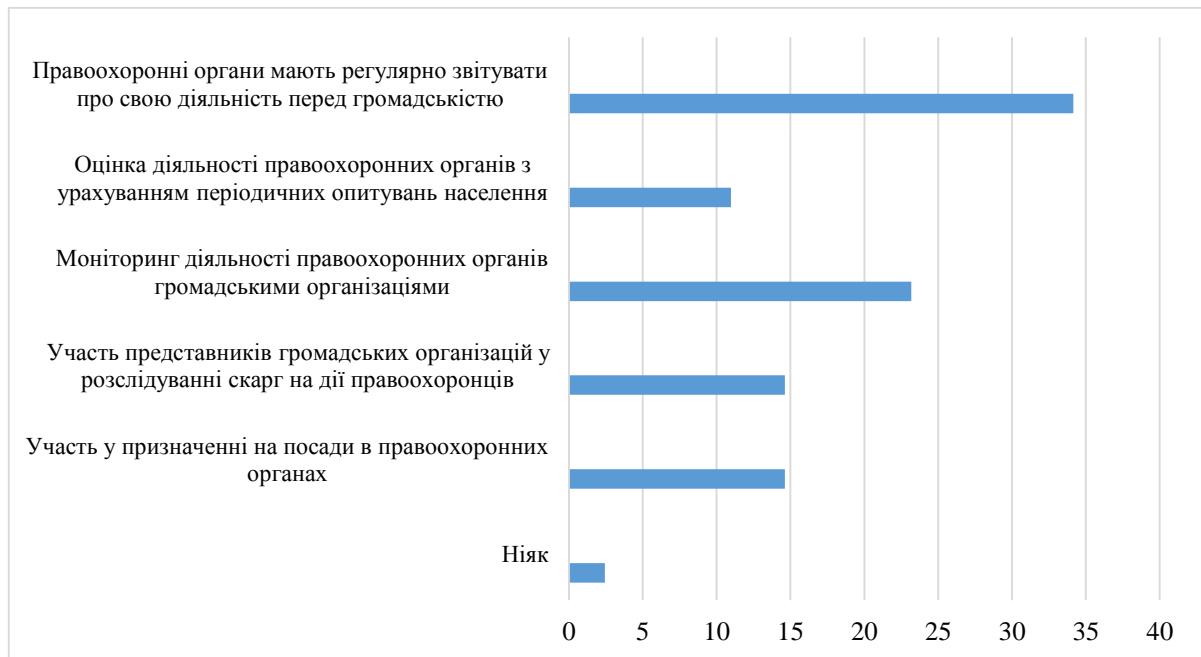

Рисунок 7 – Яким чином громадяни мають контролювати діяльність правоохоронних органів України

Світовий та вітчизняний досвід засвідчує, що просто існування інститутів представницької демократії для формування прозорості в діяльності правоохоронних органів замало, а тому необхідні правові механізми здатні забезпечити оперативний вплив громадськості на правоохоронні органи. Дієвий громадський контроль за діяльністю правоохоронних органів є важливим завданням для держави з огляду на необхідність реального забезпечення визначеного Конституцією України статусу демократичної, соціальної, правової держави та зважаючи на стратегічний курс щодо інтеграції до європейських структур [62].

І. О. Сквірський під громадським контролем пропонує розуміти діяльність громадськості (окремих приватних осіб та (або) громадських об'єднань), яка має на меті перевірку, спостереження з метою перевірки для протидії, попередження або припинення протиправних дій, рішень чи бездіяльності суб'єктів публічного управління [63]. У свою чергу Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», який у 2018 році втратив чинність, відносив громадський контроль до системи цивільного контролю, а громадян України та громадські організації до суб'єктів цивільного контролю.

Найбільш широкий перелік форм здійснення громадського контролю виділяє О. О. Борбунюк:

- 1) участь громадян в роботі консультативно-дорадчих органів об'єктів контролю;
- 2) подання індивідуальних чи колективних звернень громадян, запитів на отримання публічної інформації;
- 3) заслуховування звітів про результати роботи;

- 4) громадські слухання та обговорення;
- 5) вивчення громадської думки;
- 6) громадський моніторинг;
- 7) громадська експертиза;
- 8) громадські перевірки;
- 9) громадські розслідування;
- 10) подання позовів до суду щодо призупинення чи скасування рішень державних органів [64].

Досягнення мети громадського контролю можливе лише за умови постійного інформування громадян про свою діяльність. На думку більшості опитаних респондентів (майже 35%) періодичне оприлюднення звітів про діяльність правоохоронної структури є достатнім для громадського контролю. Це відповідає також вимогам Законам України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року і «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року. А положення нормативних актів, які регламентують діяльність правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України також містить норми, що передбачають періодичне інформування зазначеними суб'єктами громадян про свою діяльність: а) поліція забезпечує постійне інформування органів державної влади та органів місцевого самоврядування, громадськості про свою діяльність з охорони і захисту прав, свобод людини, протидії злочинності, забезпечення публічної безпеки і порядку (ст. 9 Закону України «Про Національну поліцію» [61]); б) Служба безпеки України інформує про свою діяльність через засоби масової інформації, шляхом надання відповідей на запити на доступ до публічної інформації, в інших формах у визначеному законодавством порядку (ст. 7 Закону України «Про Службу безпеки України») [65]; в) Національне антикорупційне бюро України звітує у порядку визначеному законом та інформує суспільство про результати своєї роботи (п. 8 ч. 1 ст. 16 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» [66]). При цьому ст. 32 законопроекту «Про Бюро фінансових розслідувань» [67] передбачає положення аналогічне закріпленому Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України».

Тобто виходячи з викладеного очевидно, що інформування правоохоронними органами громадськості про свою діяльність є загалом однією із засад діяльності зазначених органів. Слід також зазначити, що на можливість моніторингу діяльності правоохоронних органів громадськими організаціями законодавець формально не вказує, але фактично вона має місце. Це зокрема підтверджується тим, що «інформування громадськості» про яку йде мова у вищевказаних законах України передбачає інформування не лише громадян, але й громадських об'єднань, а останні уже відповідно мають можливість аналізувати цю інформацію, порівнювати її з даними

отриманими з інших джерел, робити відповідні висновки тощо. Більш цікавим є питання про наслідки такого моніторингу. На нашу думку, цілком обґрунтованим є право громадських організацій у разі виявлення порушень правоохоронцями вимог закону звертатися до органів прокуратури, суду з відповідним заявами, а в подальшому здійснювати моніторинг розгляду таких заяв. При цьому такі заяви мають бути не просто формальністю.

Що ж до можливості моніторингу діяльності правоохоронних органів громадськими організаціями як способу здійснення громадського контролю за виконанням ними своїх завдань відповідно до національного законодавства, то слід зазначити, що метою громадського моніторингу є підвищення підзвітності, прозорості діяльності органів влади та просування реформ в інтересах суспільства через виявлення слабких місць та внесення змін у існуючі політики та процедури прийняття, виконання та контролю за рішеннями органів влади [68, с. 56–57]. Разом з тим законопроект «Про Бюро фінансових розслідувань» не виділяє право громадських організацій здійснювати моніторинг діяльності бюро як суб'єкта захисту фінансово-економічної безпеки України.

Натомість національне законодавство передбачає участь громадськості у відборі і призначенні на посади співробітників, але не всіх правоохоронних органів. Зокрема, закріплено, що до складу поліцейської комісії мають входити два представники громадськості, які мають бездоганну репутацію, високі професійні та моральні якості, суспільний авторитет [61]. У свою чергу законопроект «Про Бюро фінансових розслідувань» не містить інформації щодо участі громадян у діяльності конкурсних комісії [67]. Зважаючи на що виникає питання не просто залучення представників громадськості до відбору та призначення на посади співробітників бюро, а кількості таких осіб. Відповідно слід звернути увагу на оптимальне співвідношення членів конкурсної комісії.

Отже, підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів як суб'єктів захисту фінансово-економічної безпеки України неможливе без залучення громадськості: проведення опитувань громадян, їх участь у конкурсному відборі на посади, розгляді справ про дисциплінарні правопорушення, моніторинг діяльності правоохоронних органів громадськими організаціями, періодичне інформування громадян про результати діяльності. При цьому аналіз законодавства України свідчить, що залучення громадян до участі в діяльності правоохоронних органів як суб'єктів захисту фінансово-економічної безпеки держави є обмеженим. Зважаючи на це пропонується закріпити на законодавчому рівні право громадських організацій на здійснення моніторингу діяльності правоохоронних органів, збільшити кількість громадян, у складі Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії Національного бюро фінансової

безпеки України. Крім того слід закріпити ці форми здійснення громадського контролю за діяльністю Бюро фінансових розслідувань в окремій статті «Громадський контроль за діяльністю Бюро фінансових розслідувань» законопроекту 2018 року. Це підтверджується важливістю громадського контролю і втратою чинності у 2018 році Закону України «Про демократичний цивільний контроль над Военною організацією і правоохоронними органами держави».

ВИСНОВКИ

Створення єдиного органу для протидії злочинам в фінансовій сфері є необхідним для України. Такий орган повинен бути незалежним, ефективним та дієвим, щоб забезпечити правопорядок у фінансовій сфері та економічну безпеку України в цілому. Водночас законопроект «Про Бюро фінансових розслідувань» є недосконалим, серед недоліків якого варто виділити такі: не визнання Бюро фінансових розслідувань правоохоронним органом; відсутність деталізації періоду з моменту ліквідації податкової міліція до створення Бюро фінансових розслідувань; значна кількість повноважень Міністра щодо Бюро фінансових розслідувань; відсутність механізму реалізації права Бюро фінансових розслідувань на доступ до інформації.

Водночас соціологічне дослідження «Оцінювання діяльності правоохоронних органів України як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави» свідчить про те, що серед представлених до оцінки експертами правоохоронних органів (Національна поліція, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Служба безпеки України, Генеральна прокуратура України, Національне антикорупційне бюро України, підрозділи податкової міліції ДФС України) найбільш позитивно (при певних розходженнях позицій окремих груп експертів) оцінена робота Національної поліції та Служби безпеки України, а найнижче – Генеральної прокуратури та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. При цьому опитування дозволило визначити, що статистичні дані щодо результатів роботи за основними сферами діяльності та суму відшкодованих державі збитків, завданих фінансово-економічними злочинами можуть бути використані в якості механізмів контролю з боку громади за діяльністю правоохоронних органів. Отримані результати свідчать про суттєво більшу підтримку експертами необхідності регулярного звітування правоохоронних органів про свою діяльність перед громадою та доцільності моніторингу діяльності правоохоронних органів з боку уповноважених представників громадських організацій.

У свою чергу, для удосконалення механізму оцінювання ефективності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України необхідно: закріпити на законодавчому рівні критерії оцінювання ефективності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України та внести зміни до чинних законів та підзаконних актів, які мають відношення до оцінювання ефективності зазначених суб'єктів; з метою здійснення постійної оцінки ефективності правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України спеціальну створити службу і закріпити порядок

формування її складу; змінити мету та фокус визначення рівня довіри громадян до правоохоронних органів як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки України, атестації їх співробітників тощо.

Виходячи з того, що рівень взаємодії правоохоронних органів з іншими суб'єктами у досліджуваній сфері, зокрема з фінансовими установами, може вважатися одним із критеріїв оцінки правоохоронного органу у вказаній сфері, нами сформульовано наступне визначення взаємодії правоохоронних органів з фінансовими установами щодо протидії легалізації злочинних доходів: це узгоджена разова або тривала у часово-просторовому процесі діяльність зазначених суб'єктів, які є рівноправними, що здійснюється з поєднанням методів і засобів, властивих взаємодіючим суб'єктам, на основі законів чи підзаконних нормативно-правових актів, спрямована на досягнення спільної мети, що полягає у протидії здійсненню діянь з доходами, відомості про які приховуються чи маскуються, а також у недопущенні введення таких доходів в економіку країни.

Не потребує доведення той факт, що забезпечення законності у діяльності правоохоронних органів України є важливим, адже дотримання співробітниками правоохоронних органів приписів нормативних актів гарантує правопорядок у державі. Разом з цим, актуальним залишається питання забезпечення диктатури рівного для всіх закону, а також державного контролю за її дотриманням у діяльності правоохоронних органів та громадського контролю за діяльністю правоохоронних структур з метою запобігання скоєнню їх співробітниками правопорушень та переорієнтації їх діяльності на захист інтересів громадян, а не державних чиновників. Відповідно одним із пріоритетних завдань держави має бути налагодження партнерських відносин між громадянами та правоохоронними структурами.

Поряд з цим, підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів як суб'єктів захисту фінансово-економічної безпеки України неможливе без залучення громадськості: проведення опитувань громадян, їх участь у конкурсному відборі на посади, розгляді справ про дисциплінарні правопорушення, моніторинг діяльності правоохоронних органів громадськими організаціями, періодичне інформування громадян про результати діяльності. Так як залучення громадян до участі в діяльності правоохоронних органів як суб'єктів захисту фінансово-економічної безпеки держави є обмеженим, пропонується закріпити на законодавчому рівні право громадських організацій на здійснення моніторингу діяльності правоохоронних органів, збільшити кількість громадян, у складі Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії Національного бюро фінансової безпеки України.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Висновки Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики від 20.09.2019 року. *Верховна Рада України* : веб-сайт. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=66887&pf35401=501175>.
2. Резнік О. М. Адміністративно-правові засади діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2019. 509 с.
3. Посольство США в Україні: веб-сайт. URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/embassy-uk/kyiv-uk/>.
4. Міжнародний валютний фонд. *Міжнародні економічні організації* : веб-сайт. URL: <https://sites.google.com/site/economorganizations/ekonomichni-organi-zaciiie-globalnogo-masstabu/mvf-miznarodnij-valutnij-fond>.
5. Про Бюро фінансових розслідувань: проект Закону України від 13.11.2019 року № 1208-2 / Верховна Рада України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=66887&pf35401=509766>.
6. Термін «Правоохоронний орган». *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/22996>.
7. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про Бюро фінансових розслідувань» від 18.09.2019 року. *Верховна Рада України*. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=66887&pf35401=500859>.
8. Соціологічне дослідження «Оцінювання діяльності правоохоронних органів України як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави» 2019р.
9. Административное право России: учеб.; ред. В.Я. Кикоть, П.И. Кононов, И.Ш. Килясханов. 5-е изд., перераб. и доп. Москва: ЮНИТИДАНА. 2012. 759 с.
10. Кривицький Ю.В. Механізм правового регулювання в сучасній теорії права. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 74–79.
11. Куракін О.М. Поняття механізму правового регулювання в семантичному розрізі. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 1. С. 20–22.
12. Ківалов С.В., Біла Л.Р. Адміністративне право України: навч.-метод. посіб. 2-ге вид., переробл. і доп. Одеса: Юрид. л-ра. 2002. 312 с.
13. Юридична енциклопедія: В 6 т. відп. ред.: Ю.С. Шемшученко. Київ: Українська енциклопедія. 2003. Т 5: П–С. 736 с.
14. Куракін О.М. Структура механізму правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 35. Ч. 2. Т. 1. С. 46–49.

15. Звіт про результати соціологічного дослідження «Оцінювання діяльності правоохоронних органів України як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави». Суми. 2019. 30 с.
16. Паньонко І.М. Причини та заходи щодо реформування правоохоронних органів. 2014. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/26490/1/35-195-20.pdf>.
17. Public trust in the criminal justice system – an instrument for penal police assessment – Policy Brief. No. 29. May 2011. URL: <https://www.esiweb.org>.
18. Титаренко А.П. Общественное доверие к полиции как фактор, способствующий индивидуальной профилактической работе с гражданами. *Вестник Томского государственного университета*. 2015. № 393. С. 167–170.
19. Tyler, T.R. Public trust and confidence in legal authorities: What do majority and minority group members want from the law and legal institutions? *Behavioral Sciences and the Law*. 2001. DOI: 10.1002/bsl.438.
20. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Словарь русского языка. 23-е изд. Москва: Рус. яз. 1991. 916 с.
21. Olutola A.A., Paul O. Bello Dr. An exploration of the factors associated with public trust in the South African police service. *International Journal of economics and finance studies*. 2016. Vol. 8. No. 2. P. 219–236.
22. Стан дотримання конституційних прав громадян правоохоронними органами. 2018. URL: <https://antidot.info/analytics/stan-dotrymannya-konstytutsijn-uh-prav-hro-madyan-pravoohoronnyumy-orhanamy/>.
23. Andriichenko N. The issues of the protection of human and citizens' economic rights and freedoms by the Security Service of Ukraine as a subject of the protection of state's financial system. *Human rights: theory and practice: collection of scientific papers*. London. 2017. P. 155–158.
24. Francis L. McCafferty, Sam Souryal, Margaret A. McCafferty The Corruption Process of a Law Enforcement Officer: A Paradigm of Occupational Stress and Deviancy. *J Am Acad Psychiatry Law*. 1998. Vol. 26. No. 3. P. 433–458.
25. Kulish A.M., Rieznik O.M., Andriichenko N.S. Political corruption in Ukraine: monography. Germany. 2018. 96 p.
26. Дубина Н.А., Тарута О.В. Проблеми ефективності законодавства України. *Право і безпека*. 2015. № 2 (57). С. 23–27.
27. Нікуліна А.Г. Адміністративно-правовий статус органів досудового розслідування Національної поліції України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Суми: СумДУ. 2017. 241 с.
28. Поліцейські комісії в Україні: Звіт за результатами дослідження. 2018. URL: <https://www.slideshare.net/CentrePravo/ss-102717344>.

29. Проект Закону України «Про Національне бюро фінансової безпеки України» від 19.03.2018 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63676.
30. Філософія права: навч. посіб. / за ред. О. Г. Данільяна. К.: Юрінком Інтер, 2005. 136 с.
31. Назар Ю. С. Взаємодія органів внутрішніх справ із місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування у профілактиці адміністративних правопорушень: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 160 с.
32. Органы дознания и предварительного следствия системы МВД и их взаимодействие : учеб. пособ. / Ю. Н. Белозеров, И. М. Гуткин, А. А. Чувилев, В. Е. Чугунов; отв. ред. Б. А. Викторов. М.: Юрид. л-ра, 1973. 120 с.
33. Лекарь А. Г., Безруких Р. К. Организационно-тактические основы раскрытия преступлений. М.: Юрид. лит., 1977. 118 с.
34. Криминалистическое обеспечение деятельности милиции и органов предварительного расследования / под ред. Т. А. Аверьяновой, Р. С. Белкина. М.: Новый юрист, 1997. 400 с.
35. Ортинський В. Взаємодія підрозділів правоохоронних органів України у протидії контрабанді наркотичних засобів: теоретичні та практичні аспекти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2017. № 884. С. 4–10.
36. Сівков С. «Взаємодія» і «координація»: масштабність понять. *Закон и жизнь*. 2013. № 6. С. 27–29.
37. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3781-ХІІ / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради*. 1994. № 11. Ст. 50.
38. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учеб. Х.: Консум: Университет внутренних дел, 2000. 704 с.
39. Тевлін Р. Про поняття «правоохоронні органи» у широкому та вузькому розумінні. *Радянське право*. 1985. № 7. С. 51–54.
40. Куліш А. М. Щодо визначення поняття «правоохоронні органи». *Право і безпека*. 2005. № 4. С. 90–93.
41. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12 липня 2001 р. № 2664-ІІІ / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради*. 2002. № 1. Ст. 1.
42. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2011 р. № 2341-ІІІ / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради*. 2001. № 25-26. Ст. 131.
43. Користін О. Є., Чернявський С. С. Протидія відмиванню коштів в Україні. Правові та організаційні засади правоохоронної діяльності : навч. посіб. / за ред. О. М. Джужі. Київ: КНТ, 2009. 272 с.
44. Дмитров С. О., Меренкова О. В., Левченко Л. Г., Медвідь Т. А.

Моделювання оцінки ризиків використання банків з метою легалізації кримінальних доходів або фінансування тероризму: монографія / за заг. ред. О. М. Бережного. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. 75 с.

45. Гришанин П.Ф. Пути укрепления законности. *Государство и право*. 2001. № 1. С. 34.

46. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність: підручник. Харків: Вид-во Нац. ун.-ту внутр. справ, 2002. 336 с.

47. Сіцінська М. Правові основи демократичного цивільного контролю над правоохоронними органами. *Національна безпека і оборона*. 2004. № 4 (52). С. 3–10.

48. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

49. Про дотримання правоохоронними органами України конституційних гарантій та законності в забезпеченні прав і свобод людини: Постанова Верховної Ради України від 23.03.2000 р. № 1592-III / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 24. Ст. 193.

50. Звіт про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями за грудень 2018 року. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113651&libid=100820#.

51. Ярмакі В.Х. Громадський контроль як одна з гарантій дотримання законності в адміністративній діяльності правоохоронних органів України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 4. С. 141–144.

52. Стан дотримання конституційних прав громадян правоохоронними органами. 2018. URL: <https://antidot.info/analytics/stan-dotrymannya-konstytutsijnyh-prav-hromadyan-pravoohoronnyh-organam/>.

53. Суббот А.І. Законність і дисципліна в діяльності правоохоронних органів як обов'язкові умови підвищення безпеки їхньої професійної діяльності. *Держава і право*. Вип. 56. С. 198–202.

54. Ключев О.М. Поняття та сутність контролю, що здійснюється правоохоронними органами. *Юридична наука і практика*. 2011. № 1. С. 52–56.

55. Загуменна Ю.О. Законність у правоохоронній діяльності органів внутрішніх справ України: зміст, проблеми визначення. *Право і безпека*. 2014. № 4 (36). С. 51–55.

56. Кобзар О.Ф. Роль та діяльність правоохоронних органів у механізмі забезпечення прав і свобод громадян. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2014. № 2. С. 135–139.

57. Григоренко І.А. Принципи правоохоронної (поліцейської) діяльності в Україні та Німеччині. *Наше право*. 2013. № 7. С. 24–30.

58. Концепція реформування правоохоронних органів України (система

кримінальної юстиції) (проект). URL: <http://ukrprison.org.ua/index.php?id=1285058160>.

59. Звіт про результати соціологічного дослідження «Оцінювання діяльності правоохоронних органів України як суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки держави». Суми. 2019. 30 с.

60. Баганець О.В. Причини, які перешкоджають ефективній роботі правоохоронних органів по боротьбі зі злочинністю. URL: https://protocol.ua/ru/prichini_yaki_pereshkodgayut_efektivniy_roboti_pравоохоронnih_organiv_po_borotbi_zi_zlochinnistyuu/.

61. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. №. 40–41. Ст. 379.

62. Братель С.Г. Деякі проблеми впровадження демократичного цивільного контролю за діяльністю міліції. *Юридична Україна*. 2005. № 6. С. 67–71.

63. Сквірський І.О. Організаційні форми громадського контролю: сутність і зміст. *Науковий вісник Ужгородського національного університету внутрішніх справ*. 2013. Вип. 22. Ч. 1. Т. 2. С. 223–227.

64. Борбунюк О.О. Форми громадського контролю як засобу забезпечення законності нормативно-правових актів у державному управлінні. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 1. С. 127–132.

65. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. №. 27. Ст. 38.

66. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. №. 47. Ст. 2051.

67. Проект Закону про Бюро фінансових розслідувань від 30.08.2019 р. № 1208 http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66516.

68. Купрій В., Паливода Л. Громадська експертиза та громадський моніторинг діяльності органів влади: навч. посіб. Київ: Макрос. 2011. 200 с.